

SZAKDOLGOZAT

Kappel Virág

2024

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Neveléstudományi intézet

Kaposvári Campus

Óvodapedagógus alapképzési szak

**HÁTRÁNYOS ÉS HALMOZOTTAN HÁTRÁNYOS HELYZETŰ
CSALÁDOK INTEGRÁLÁSA AZ ÓVODAI NEVELÉSBE**

Belső konzulens: Dr. Podráczky Judit PhD
tanszékvezető,
egyetemi docens

**Belső konzulens
intézete/tanszéke:** Kaposvár

Készítette: Kappel Virág

Kaposvár

2024

Tartalom

I. BEVEZETÉS, A VÁLASZTOTT TÉMA MEGHATÁROZÁSA	2
II. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FOGALMAK ÉRTELMEZÉSE	4
II.1. A hátrányos helyzet és a halmozottan hátrányos helyzet jogszabályi meghatározása	4
II.2. Veszélyeztetettség.....	6
II.3. A szegénységről	7
II.4. A családról	7
II.5. A cigányságról.....	10
II.6. A kultúra	13
II.7. A halmozottan hátrányos helyzet és a lemorzsolódás összefüggése.....	14
III. SZÜLŐI BEVONÁS	17
III.1. A nevelés és a család	17
III.2. A bevonás	19
III.3. A korai intervenció	23
III.4. Néhány szó a Gyermekút programról	24
III.5. Az óvoda esélynövelő szerepe.....	27
IV. A VIZSGÁLAT HELYSZÍNE, MÓDSZERE ÉS KÖRÜLMÉNYEI	28
IV.1. Az enyingi Szirombontogató Óvoda	28
IV.2. A vizsgálat módszere	30
IV.3. Az interjúk tapasztalatai.....	32
IV.3.1. A szülők nyitottságának a megítélése	32
IV.3.2. Jelzések a gyermekről a szülők felé.....	34
IV.3.3. Pozitív és negatív tapasztalatok	34
V. ÖSSZEGZÉS	37
VI. FELHASZNÁLT IRODALOM	39
VII. NYILATKOZATOK	44
I.NYILATKOZAT: Hallgatói nyilatkozat	44
II.NYILATKOZAT: Konzulensi nyilatkozat	45

I. BEVEZETÉS, A VÁLASZTOTT TÉMA MEGHATÁROZÁSA

Első körben szeretném értelmezni és leírni, hogy kikről szól a dolgozatom. Lényegesnek tartom tisztázni, hogy mely gyermekek, fiatalok hátrányos- és halmozottan hátrányos helyzetűek.

A hátrányos helyzet vagy hátrányos helyzetű fogalmak közismert, gyakori kifejezések. Viszonyfogalmak, amelyek olyan helyzetre utalnak, melyben valakik valamilyen hátrányban szenvednek másokhoz képest. A hátrányos helyzetet nem lehet a maga konkrétságában megfogalmazni, hiszen elképzelhető, hogy egy gyermek az egyik országban hátrányos, míg máshol nem tartozik ebbe a kategóriába (Réthy-Vámos, 2006). Hazánkban, az érintettek bizonyos anyagi vagy természetbeni juttatásokban és kedvezményekben részesülnek, valamint nem elhanyagolható, hogy a pedagógiában is kiemelt figyelmet igénylők körébe tartoznak, ennél fogva specifikus bánásmód illeti meg őket. A társadalmi felzárkózás olyan viszonyok kialakítását kívánja meg, amelyek hosszú távon mindenki számára biztosítják a társadalmi-gazdasági részvétel alapfeltételeit. A gyermekkori hátrányok feltárása és mielőbbi leküzdése kulcsfontosságú a későbbi boldogulás szempontjából. A nehéz sorsú gyermek hátrányainak kompenzálása, esélyeinek növelése, minél sikeresebb társadalmi integrációjának elősegítése érdekében a gyermekjólét és a gyermekvédelem komplex rendszere kínál többféle beavatkozási lehetőséget.

A hátrányos, illetve halmozottan hátrányos helyzet jegyzői magállapításának 2013-as indulását követő első évben, 2014-ben volt a legmagasabb a HH és HHH minősítést kapott gyermekek és fiatal felnőttek száma, ekkor a 0–24 éves korosztályból 230 ezer fő volt érintett. A két kategóriába tartozó személyek összesített száma 2016-ban ismét megközelítette ezt a szintet, ekkorra azonban már jelentősen átalakult összetétellel: a halmozottan hátrányos helyzetűek a korábbi, majdnem kétszeres arányukhoz képest ebben az évben már csak negyedével voltak többen a HH-s minősítésűeknél. 2016-ot követően a minősítettek összesített száma évről évre csökkent, és 2020-ra a két kategória közel kiegyenlítőddött. Ebben többek között szerepet játszik, hogy csökkent a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményben részesülők száma (2019 és 2020 között 8%-kal), és a közmunkaprogram révén az alacsony foglalkoztatottságú szülők köre (KSH, 2021.10.31.).

Véleményem szerint hátrányos helyzetű lehet egy gyermek akkor, ha az átlaghoz képest nehezebb körülmények között kell a személyiségének fejlődni. Nehezebb egy gyermeknek

akkor is, ha egy etnikai kisebbséghez tartozik, más nyelvet (is) beszél, más kultúrát képvisel a családjában. Amennyiben ez a gyermek ki van téve előítéleteknek, akkor is hátrányos helyzetűnek tekinthető, hiszen ettől is függ majd iskolai teljesítménye. Ha egy gyermek hátrányos helyzetű, az az egyén és a társadalom szempontjából is veszteség, ezért a hátrányok mérséklésén dolgozni kell. A hátrányos helyzet azzal is jár, hogy az adott egyén nem tudja optimálisan kifejleszteni az adottságait. Ezért fontos már preventív módon, az óvodáskorban (vagy előtte) beavatkozni a folyamatba, hiszen sokat segíthet egy gyermeknek a biztonságos és támogató óvodai légkör és a pedagógusok. A hátrányos helyzet lehet anyagi természetű, érzelmi jellegű vagy kulturális értékekben korlátozott; sok egymással összefüggő elemből áll. Ezek a gyerekek nem hátrányos helyzetűnek születnek, hanem azzá válnak, mivel nem egyenlő eséllyel indulnak az óvodába, iskolába és ott nem azonos körülmények között tanulnak (Várnagy és Várnagy, 2000).

A hátrányos helyzetű gyermekek szülei nagy százalékban alacsony iskolázottságúak, nem rendelkeznek olyan tapasztalatokkal, amelyek segíthetnék abban a gyermeknek, hogy milyen iskolát válasszanak számára, milyen a „jó iskola”, nincsen összehasonlítási alapjuk ezeknek a felnőtteknek és így gyermekük esélyeit is rontják azzal, hogy valójában nem is érdekeltek a témában. Az érintett gyermeknek rosszabbak a társadalmi esélyei, annak ellenére, hogy jogilag ugyanolyan lehetőségei vannak, mint a normál körülmények közül érkező társainak. A tanulási esélyeik rosszabbnak ígérkeznek és így az út, amelyet az iskolarendszer kínál, nehezebben járható (Forray, 2001; Nahalka, 2003).

Személy szerint azért érdekes számomra ez a téma, mert a lakóhelyem és az itt található óvoda jelentősen érintett mind hátrányos, mind pedig halmozottan hátrányos helyzetű családok jelenlétében. Enyingi lakosként és leendő óvodapedagógusként betekintést nyerhettem a velük való kapcsolattartásba és az intézményhez kötődő viszonyukba. Igen nagy százalékban látogatják az óvodát HH és HHH gyerekek is. A saját csoportomba is jár több érintett gyermek és felkeltette az érdeklődésemet az, hogy az óvoda és az óvodapedagógusok milyen módon tudják motiválni, bevonni ezeket a szülőket a különböző programokba. Részt vettem már jónéhány rendezvényen, amelyet az óvoda szervezett és azt tapasztaltam, hogy ezeket a szülőket máshogyan kell megközelíteni és invitálni, mint a többi családot. Dolgozatomban első felében kitérek a HH és HHH gyermekek helyzetére és életviteli nehézségeire. Említést teszek arról, hogy a nem megfelelő bizalmi kapcsolat kialakítása a lemorzsolódással hogyan függhet össze. Majd a lemorzsolódás egyik fontos akadályozójáról, a szülői bevonódás fontosságáról írok, valamint a korai intervenció lényegéről, hiszen ez is szorosan kapcsolódik a hátrányos helyzethez. Újdonságnak számít a Gyermekút program, amely segíteni kívánja a HH és HHH családokat, néhány szóban említettem. Azt szerettem volna kideríteni, hogy az érintett családok

egyáltalán bevonhatóak-e, és ha igen, akkor hogyan, milyen módon lehetne a szülőket még inkább aktivizálni és nagyobb számban látni őket a programokon és az aktív óvodai életben. Kíváncsi voltam arra is, hogy milyen a kapcsolata az óvodapedagógusoknak a HH és HHH gyerekekkel és szüleikkel, hiszen láttam már különböző gyerekeket, foglalkoztam is velük, mégis azt éreztem, hogy hiányosak az ismereteim. Utánajártam annak, hogy milyen tervek vannak kilátásban az óvodában annak érdekében, hogy a bevonás még hatásosabb legyen. Az volt a célom, hogy megerősítést kapjak óvodapedagógus kollégáimtól arról a megállapításról, hogy a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok nehezen vonhatóak be az óvoda életébe. Érdekelt, hogy valóban igaz-e az a megállapítás, hogy a hátrányos helyzetű gyerekek külső megjelenése és viselkedése jellemzően más, mint társaiké és a szülők sem kifejezetten partnerek az együttnevelésben. Ezekhez az információkhoz interjúztatással jutottam hozzá, amelyet tizennégy választott és témában érintett óvodapedagógussal készítettem el. A dolgozatomban említést teszek néhány pozitív és negatív élményről is óvodapedagógus szemmel. Azt gondolom, hogy Enying városának óvodásai és a szülők jó példája annak, hogy igenis foglalkozni kell a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek integrálásával, mert ők is fontos építőkövei az óvoda életének.

II. A TÉMÁHOZ KAPCSOLÓDÓ FOGALMAK ÉRTELMEZÉSE

II.1. A hátrányos helyzet és a halmozottan hátrányos helyzet jogszabályi meghatározása

A gyermekvédelmi törvény¹ meghatározásában(1) Hátrányos helyzetű az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az alábbi körülmények közül egy fennáll:

a) a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony iskolai végzettsége, ha a gyermeket együtt nevelő mindkét szülőről, a gyermeket egyedül nevelő szülőről vagy a családbafogadó gyámról – önkéntes nyilatkozata alapján – megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkezik,

b) a szülő vagy a családbafogadó gyám alacsony foglalkoztatottsága, ha a gyermeket nevelő szülők bármelyikéről vagy a családbafogadó gyámról megállapítható, hogy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésekor az Szt. 33. §-a² szerinti aktív korúak ellátására

¹ 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról. 67/A. §.

<https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>

² 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról. <https://njt.hu/jogszabaly/1993-3-00-00>

jogosult vagy a rendszeres gyermekvédelmi kedvezmény igénylésének időpontját megelőző 16 hónapon belül legalább 12 hónapig álláskeresőként nyilvántartott személy,

c) a gyermek elégtelen lakókörnyezete, illetve lakáskörülményei, ha megállapítható, hogy a gyermek a településre vonatkozó integrált településfejlesztési stratégiában szegregátumnak nyilvánított lakókörnyezetben vagy félkomfortos, komfort nélküli vagy szükséglakásban, illetve olyan lakáskörülmények között él, ahol korlátozottan biztosítottak az egészséges fejlődéséhez szükséges feltételek.

Halmozottan hátrányos helyzet

a) az a rendszeres gyermekvédelmi kedvezményre jogosult gyermek és nagykorúvá vált gyermek, aki esetében az (1) bekezdés a)–c) pontjaiban meghatározott körülmények közül legalább kettő fennáll,

b) a nevelésbe vett gyermek,

c) az utógondozói ellátásban részesülő és tanulói vagy hallgatói jogviszonyban álló fiatal felnőtt. (1997. évi XXXI. törvény, njt.hu/jogszabaly)

A Központi Statisztikai Hivatal adatai szerint ma Magyarországon régióként és vármegyéenként változik a hátrányos helyzetű és a halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek és fiatal felnőttek aránya. A felmérések szerint Borsod-Abaúj-Zemplén vármegyében és Szabolcs-Szatmár-Bereg vármegyében a legmagasabb az arány, nyugatra haladva csökken a nehéz helyzetben élő gyermekek száma, a legkevesebb HH vagy HHH minősítést a Győr-Moson-Sopron vármegyei lakosság körében állapítottak meg. A felmérésekből világosan kitűnik, hogy az ország gazdaságilag elmaradottabb régióiban, a nagyobb arányú alacsony iskolai végzettséggel rendelkező családok sokkal nagyobb számban kerülnek nehéz helyzetbe, ami a gyermekek egészséges és kiegyensúlyozott fejlődését hátráltatja. A családok szociális helyzete, etnikai hovatartozásából fakadó hagyományrendszere, életvitele nagyban meghatározza a gyermekek társadalomban elfoglalt helyét, pszichés fejlődését (Gidáné, 2006).

A hátrányos helyzetben nevelkedő gyermekek óvodai nevelése kiemelt bánásmódot és figyelmet igényel, az érintett gyermekek nagyobb mértékű differenciálással és speciális eljárások alkalmazásával fejleszthetők, felzárkóztatásuk elősegíthető. Kiemelt figyelmet igénylő gyermeknek számít a különleges bánásmódot igénylő (sajátos nevelési igényű, beilleszkedési és tanulási nehézséggel küzdő és a kiemelten tehetséges gyermek), valamint a HH és HHH gyermek.

A sajátos nevelési igény meghatározása tág keretek között mozog: a szakértői vélemények alapján minden mozgásszervi, érzékszervi, értelmi- vagy beszéd fogyatékos,

autizmus spektrumzavarral vagy egyéb pszichés fejlődési zavarral küzdő gyermeknek és családjuknak kell szembenéznie ezzel a helyzettel (Bús, 2021).

A mai családok hátrányos helyzete összetett okokra vezethető vissza. A leszakadó társadalmi csoportok problémáinak kezelése óriási kihívás elé állítja a társadalmat, benne a szakmai szervezeteket. A hátrányos helyzetű gyermekek sokszor kilátástalan helyzetben lévő családokban nevelkednek, jellemző az alacsony iskolázottságú szülők, a szenvedélybetegségek jelenléte a családban. A szegénységből fakadó megfelelő táplálkozás hiánya is nehezíti a gyermek optimális fejlődését és felzárkózását. A prevenciónak, az oktatásnak, a fejlesztésnek és felvilágosításnak óriási szerepe van abban, hogy az ezekben a családokban felnövő gyermek ne termelje újra ugyanezeket a problémákat az új generációban. A hátrányos helyzet szerteágazó problémakezelésében nagy szerepet játszik a szakmai szervezetek, az óvoda, a védőnői- és családsegítő szolgálat együttműködése a családokkal (V. Gönczi, 2015).

II.2. Veszélyeztetettség

A hátrányos helyzet mellett meg kell említeni a *veszélyeztetettséget* is, mint fogalmat. E mögött oszloposan áll a szegénység, mint fokozó probléma, de minden esetben társul mellé más is, például lakhatási körülmények, családi életmód, érzelmi sivárság, a szülők felelőtlensége (ez már a fogantatáskor is megjelenik), a gyermekkel való „nemtörődöm” viselkedés. A veszélyeztetett helyzet (nem közvetlen ok, de megeshet és nagyobb az esély) kísérőjeként a deviancia is fellelhető. Adatok igazolják, hogy a hátrányos szociális helyzetből adódóan akár a szülők, akár a gyerekek részéről megjelenhet a különbözőség. Az érzelmi biztonság és az elhanyagolás vezethetnek devianciához. A gyerekek teljesen védtelenek mind anyagi, mind érzelmi téren. Az, hogy a szülők hogyan viselkednek velük, csak tőlük függ és rajtuk áll. A gyerekek vágnak bizonyos anyagi javakra, szeretetre és gondoskodásra, nekik is ugyanúgy szükségük lenne és van az érzelmi biztonságra és a törődésre, mint a jobb körülmények között élő társaiknak (Réthy-Vámos, 2006).

II.3. A szegénységről

Beszélhetünk objektív szegénységről. *„szegénynek kell tekinteni egy személyt, egy családot, illetve egy embercsoportot abban az esetben, ha a rendelkezésükre álló erőforrások (anyagi, kulturális és társadalmi) oly mértékben korlátozottak, hogy kizárják őket a minimálisan megkövetelhető életformából abban az országban, amelyikben élnek.”* (Halász és Lannert, 2000)

Az említett, megkövetelhető életforma összefügg az ország társadalmi, gazdasági fejlettségével is. Példaként felhozható, hogy hány gyermek él egy háztartásban, egyedülálló-e a szülő, a szülő iskolai végzettsége milyen szintű vagy akár a család átlagjövedelme milyen magas. Az objektív szegénység mellett a szubjektív szegénység is létezik. Ezt úgy tudjuk a legjobban meghatározni, hogy a család „napról-napra” él, anyagi gondjaik vannak, nem tudnak félretenni a havi keresetükből. Azért a *szubjektív* meghatározás, mert a család a saját maga által felállított elvárásokhoz mérten, a saját szükségleteiket nem tudja kielégíteni (Hámor, 2005).

Szociológiai megközelítésben a hátrányos helyzet mérvadója az anyagi, jövedelmi helyzet. Ez az érintett család státusza, szocioökonómiai helyzete. A jövedelmi helyzetet több tényező együttese határozza meg (Spéder, 1998). A családban élő felnőtteknél ismét mértékadó az iskolai végzettség, a szakma iránti kereslet.

II.4. A családról

A család szerkezete is meghatározó lehet a hátrányos helyzet esetében. Az, hogy hányan élnek egy fedél alatt fontos, hiszen ennyi felé oszlik az egy főre jutó összege a havi keresetnek. Gyakori a hátrányos helyzetű családoknál, hogy a nagyszülők is a családdal élnek, vagy akár szülők testvérei, más rokonok is. Ez megnehezítheti egy család életét abban az esetben, ha például valamelyik idősebb személy tartósan beteg vagy nem dolgozik. Az, hogy a család helyileg hol él, azaz a társadalmi-geográfiai jellemző is egy fontos tényező. A település jellege, összetétele, nagysága, gazdasági helyzete meghatározó. Más egy nagyvárosban hátrányos helyzetűnek lenni és más falun. A falvakban kisebb a lehetőség a munkaerőpiacon való elhelyezkedésre, mint egy nagyvárosban. Az alacsony iskolai végzettségű felnőttek nehezebben vagy nem is találnak munkát.

Sokféle szegénységről beszélhetünk, a különbség forrása az oda vezető út. Lehet ez valamilyen kisebbséghez tartozás, a település vagy az iskolai végzettség. Magyarországon a

legszegényebb és a tehetős rétegek között nagy a különbség, sajnos óriási a relatív szegénységi mutató (KSH, 2021. 10. 31.).

Az óvodai nevelésben a hátrányos helyzet kezelése elsősorban az intervenciós megközelítésben értelmezhető. A szülőkkel való bizalmi kapcsolat kialakítása megnyithatja az utat a probléma hatékony csökkentéséhez. Közismert, hogy a gyermek számára nem a lakókörnyezet, nem az oktatási intézmény a legbefolyásosabb tényező, hanem a családi kapcsolataik minősége, az, ahogyan a számukra legfontosabb felnőttek -a szülők, nevelők- bánnak velük.

Az érzelmi, pszichológiai fejlődés szempontjából a legfontosabb környezet az otthon, különösképpen a család, egy gyermek számára a világ értelmezése születésétől kezdve a szülők által közvetített értékrend, az élethez való hozzáállás közvetítésén keresztül történik. Fontos szerepe van a szülőknek a stressz szabályozásában is, amely a gyermeket születésétől kezdve éri.

A durva és kiszámíthatatlan viselkedés a szülők részéről mély, negatív berögződéseket generálnak a gyermekben, ellenben a segítő és higgadt viselkedés pozitív hatást gyakorol a pszichés fejlődésére. Ezért kap fontos szerepet a hátrányos helyzetű gyermekek felzárkóztatásában a szülők aktív bevonása a folyamatba. A hatékony együttműködéshez elengedhetetlen az óvoda részéről a jó kapcsolat ápolása a családdal, a változatos óvodai programokban való részvétel ösztönzése, az óvodai élet nyílt bemutatása. A különböző eseményekre, egészségnapokra, kirándulásokra meghívott szülők betekintést nyerhetnek a gyermekek társas kapcsolataiba, az óvodai szokásaikba, a normarendszerbe és a feladatvégzéseikbe, valamint aktívan részt is vehetnek ezeken az eseményeken, programokon. Az enyingi óvoda gyakran szervez ilyen, és ehhez hasonló rendezvényeket, amelyeken a gyerekek és szüleik nagy százalékban vesznek részt. Ez a megállapítás pozitív képet alkot a szülők bevonásának akaratlagosságáról, azt mutatja, hogy a szülők is nyitottak az óvodával szemben. Arra keresem a válaszokat, hogy ezt az eredményt hogyan érte el az intézmény, a pedagógusoknak milyen viselkedést kell ehhez alkalmazni és a korábbi időkben az effajta programokat milyen arányban látogatták az érintett felnőttek. A pozitív példák által a szülők bizalmát elnyerve a közös munka sikeresebb lehet, a családi nevelés kiegészítése, kompenzálása jótékony hatást gyakorolhat a gyermek fejlődésére.

A kora gyermekkori nevelés, az integráció, a támogató közeg fontos szerepet játszik a hátrányos gazdasági és társadalmi helyzettel szorosan összefüggő iskolai lemorzsolódás elkerülésében. Az óvodai közösségfejlesztő programok, a szülők bevonása, a preventív intézkedések nagyban hozzájárulnak a végzettség nélküli iskolaelhagyás csökkentéséhez,

megelőzéséhez. Ezáltal pedig sikeresen megtörhető a szegénység generációról generációra való továbbörökítése. Említést kell tenni a családban megjelenő pszichogén ártalmakról. A pszichogén ártalmak lelki eredetű károsodást jelentenek a gyermek életében, ezek lehetnek kisgyermekkorban elszenvedett krónikus traumatikus élmények okozta eltérések (Anda és mtsai, 2006). A család a legfontosabb egysége a társadalomnak, a gyermek elsődleges szocializációs színtere. A hátrányos helyzet kialakulásában meghatározó az, hogy a gyermeket milyen behatások érik. Foglalkoznunk kell vele, hiszen már óvodás korban súlyos következményei lehetnek, majd később ez az iskoláskorban, sőt, a felnőttkorban is visszaköszönhet. A gyermek életében ezért is értékes a „jó pedagógus” személye, aki figyelmével és szakértelmével a gyermek családban kapott ártalmai ellen fellép és segíti őt. A családi diszfunkciók a gyermekben is ugyanilyen diszfunkciókat eredményezhetnek. Ezeket elsősorban észlelni, érzékelni kell. Ezután jöhet a problémák feltárása, a családdal való foglalkozás és a gyermek gondozása úgy, hogy abban a szakemberekkel együtt a szülők is részt vesznek.

II.5. A cigányságról

Halmos Csaba szerint hátrányos vagy halmozott hátrányos helyzetű a munkanélküliek és egészségkárosodottak mellett a roma népesség (Halmos, 2005). A roma népesség nagyrésze a tartós munkanélküliek táborát erősíti. A roma népesség munkaerőpiaci helyzete 2014 és 2021 között javuló tendenciát mutatott, de a COVID-járvány ezt ismét elindította a lejtőn. A romák közel négyötöd része legfeljebb alapfokú végzettséggel rendelkezik. Sokkal nehezebben találnak vagy találhatnak munkát, mint azok, akik valamilyen szakképesítéssel rendelkeznek. A romák munkanélküliségi rátája 2021-ben megközelítette a 20%-ot. A 18-24 éves roma fiatalok közel 60 %-a korai iskolaelhagyó volt 2021-ben.³ A ma Magyarországon élő cigány nemzetiség a XV. század óta él az országban. Életük már nem hasonlítható az ősi India kasztrendszeréhez, de a cigányság különböző alcsoportjai között nagy különbségek tapasztalhatók a beilleszkedés terén. Egy részük már elhagyta a korábban használt nyelvet, beilleszkedtek a környezetükbe és a szokásrendszerbe, ők a kárpáti cigányok. Közülük sokan értelmiségiként élik felnőtt életüket, számos képzett zenész, orvos és művész került ki soraikból. Gyermekeiket kulturáltan, igényesen nevelik, iskoláztatják. Egy másik csoport az úgynevezett beás cigányok, ők hagyományosan kézművességgel foglalkoznak, kultúrájukat nem közvetítik, zárt világban őrzik hagyományaikat. Hazánkba legkésőbb az oláh cigányok érkeztek, a XIX. század második felétől élnek velünk együtt. Ők azok, akik a leginkább ragaszkodnak az életformájukhoz, hagyományaikhoz és ősi gyökereikhez, a legnehezebben őket lehet integrálni, életvitelüket más irányba terelni. A hazánkban élő cigányok életkörülményei nagyon eltérőek, a kialakult rétegek között sokszor nagy a feszültség. Megélhetésükben is nagy különbségek mutatkoznak, már nem segítik egymást, mint vándorlásaik idején, a családok összetartása viszont jelentős, az egy családhoz tartozók minden tekintetben segítik egymást (Perlai, 2002).

Tapasztalataim szerint rendkívül nagy szerepet játszik a cigányság életében a család, a családtagok kimagaslóan toleránsak egymással, védik és óvják egymást, a családi kötelékek megbonthatatlanok. Természetesen, mint minden más népcsoportban, így a cigányságon belül is vannak tehetősebbek, akik biztos egzisztenciával rendelkeznek, többségük viszont szerényen él és vannak mélyszegénységben, kitaszítottként élők is. A hagyományaikból adódóan a cigány családoknál nem elterjedt a születésszabályozás, véletlenszerűen születnek a gyermekek a

³ <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/4-2>

családba, rendkívül gyermekcentrikus az életfelfogásuk. A csecsemők ingerdús környezetben nevelkednek, gondozásukat az egész család végzi, jellemzően nem kényszerítik semmire őket, minden vágyukat teljesítik. Amire a családnak nincsen lehetősége, azt szeretettel pótolják, a cigány gyermekekből igen hamar válik kicsinyített felnőtt, a gyermekek nagyon hamar elkezdik utánozni a szülői mintát. A hagyományos életvitelű cigány családok nehezen vagy egyáltalán nem képesek beilleszkedni a társadalmi életbe, még manapság is eltér a világuk az európai életformától. Több olyan családdal is találkozhatunk, akik nem akarnak vagy nem tudnak küzdeni a jobb körülmények megteremtéséért.

Az óvodai nevelő munka sikeressége, a hátrányos helyzetű cigány gyermekek felzárkóztatásának lehetősége nagyban függ a családok felépítésének megértésétől. Egy cigány családban a nő szerepe nagyobb a családon belül, mint a férfié. A nők látják el a család összes tagját, az ő érdemük, ha egy gyermek óvodába jár. A családot a nagymama tartja össze, a fontosabb kérdésekben ő dönt.

A férfi szerepe csak a külvilágban változik, ott már ő kerül előtérbe. A hierarchia megértése és elfogadása kulcsszerepet játszik a hátrányos helyzetű cigány gyermekek fejlesztésében, a család sikeres bevonásában. A problémás családokra jellemző, hogy a hátrányos helyzet elszenvedése miatt aránytalanul sok stressz éri őket. A cigány családok rengeteg előítélettel, általánosítással, negatív megkülönböztetéssel kénytelenek megküzdeni. Természetesen ez igaz az óvodáskorú cigány gyermekekre is, itt is megjelenik az otthonról hozott viselkedési minta a társaik részéről. Ezeknek a családoknak sajátos működés módja fedezhető fel: hiányzik a folytonosság és a kiszámíthatóság a mindennapi életükben, szeszélyesek a személyközi kapcsolatok, jellemzően gyenge a szülői irányítás, nincsenek elvárások.

A cigány családok esetében gyakran előfordul, hogy az oktatási intézményt – legyen az óvoda vagy iskola – ellenséggént kezelik, ezért a kezdeti kommunikáció kifejezetten nehezített. A rossz szociális helyzet, a kilátástalanság, a perspektíva teljes hiánya, a gyerekek esetében a gyakran előforduló nyelvi hiány és a mesék felolvasásának mellőzése tovább bonyolítja a gyermek beilleszkedését az óvodai környezetbe. A szülők sikeres bevonását, bizalmuk elnyerését, a közös munka megalapozását a fent említett tények és tapasztalatok figyelembevételével kell körültekintően, empátikusan elkezdni. A megértő együttműködés nagyban segíti az óvoda és a hátrányos helyzetű cigány gyermekek egészséges fejlődését. Általános tapasztalat, hogy a cigány gyermekek szívesen mennek egy nagyobb és a megszokottól eltérőbb közösségbe, ahol sok újdonságot és érdekességet tapasztalhatnak meg. Ugyanakkor félelmet és bizonytalanságot is kelthet bennük az új közeg.

A hátrányos helyzetű gyermekek első bizonytalanságait az óvodai játékok jelenthetik. Az otthon megszokott, sajátos játékaikat hirtelen felváltják az ügyesség- és értelmemfejlesztő játékok, amik ugyan izgalmasnak tűnnek, de nem tudják, hogyan lehet velük játszani, ezért ez szorongást válthat ki belőlük. A számukra új típusú játékok felvetnek egy másik problémát is: szabályok és szokások kapcsolódnak az eszközök használatához, ezeket viszont egy cigány gyermek otthonában nem tapasztalja meg. A szabályok és korlátok akadályt jelenthetnek a cigány gyermekek szabad, világában, eleinte nem értik, miért nem viselkedhetnek kötelezettségmentesen az óvodai közösségben. Kitartó, türelmes és szeretetteljes megközelítéssel, a többi gyermek bevonásával a közös játékban felszámolhatók ezek a kezdeti hátrányok. Az óvodai élet más területein is mutatkoznak a hátrányos helyzetű gyermekek eltérő otthoni szokásai.

A cigány családokban jellemzően a gyermek akkor eszik, amikor éhes vagy a mélyszegénységben élőkénél, ha éppen van étel. Az étkezés nem alkalmazkodik az egészséges táplálkozási szokásokhoz, nincsenek étkezési ritmusok. A tisztálkodási szokások terén is általában hiányosságokkal érkeznek a cigány gyermekek az óvodába, kitartással és állandó dicsérettel hamar megtanulják és megszeretik a higiéniai szabályokat is. Mivel a hátrányos helyzetű cigány gyermekek jellemzően nem kerülnek bölcsődébe, ezért értelmi képességeik fejlődése először az óvodai neveléstől várható, ekkor találkoznak első alkalommal egy új közösséggel. Az óvodában kapnak először lehetőséget arra, hogy megtanuljanak alkalmazkodni a környezetükhöz, megtanulják a magyar nyelvet és egészséges környezetben kibontakozhassanak (Vörös, 2012).

II.6. A kultúra

Amikor egy gyermek megszületik (vagy már akár a fogantatás pillanatától), belekerül egy családba. Elkezdődik a szocializációja. Ez egy olyan folyamat, amelyben szerepet játszik a családon kívül akár egy szomszéd, a barátok, az óvoda, iskola is. „A szocializáció a kultúrának egy metszete.” (Réthyné és Vámos, 2006).

A család kultúrájába beletartozik az általuk kialakított környezet, az intézmények, a szellemi termékek, a sport, a szórakozás, a vallás, a játék, a nyelv, a gazdaság, a technika és így tovább. Minden olyan tényező, amely alakítja a környezetünket, minden szokás vagy ünnep, ami sajátossá tesz egy családot, az a kultúrájába tartozik. Azért fontos ez, mert nekünk, óvodapedagógusoknak illik megtanulni, ismerni és tiszteletben tartani a csoportunkba járó gyerekek és szüleik kultúráját. Ahhoz, hogy értsük őket, ez elengedhetetlen. Sokszor csak a jéghegy csúcsát látjuk először. Ezt úgy értem, hogy a felszínt érzékeljük az első találkozáskor, ezért is fontos például egy családlátogatás vagy a szülőkkel való bizalmi kapcsolat kialakítása, hiszen így érthetjük meg őket, így értelmezhetjük, hogy hogyan gondolkoznak bizonyos esetekben. Amennyiben sikerül a családokat kellően megismerni, úgy láthatjuk azt is, hogy számukra mi az érték, milyen gondolkodási mintákat követnek. Rendkívül fontos, hogy tudatában legyünk a kultúrájuk azon elemeinek is, amelyekről addig esetleg nem hallottunk. A cigányságnak rengeteg ilyen és ehhez hasonló hagyománya, ünnepnapja, szokásrendszere van. Jelentős szerepe van a társadalomnak, ezen belül elsősorban a pedagógusoknak abban, hogy ezeket a gyerekeket felkarolják, nagyobb felelősségtudattal legyenek irányukba, jobban odafigyelnek rájuk, így az ellátórendszerbe is könnyebben bekerülhetnek.

Minden gyermeknek szüksége van vagy állandó vagy átmeneti fizikai, biológiai, pszichikai, de egyben egyéni nevelésre vagy fejlesztésre, bánásmódra. Vannak, akik akadályozottak, ezért kell, hogy nagyobb figyelem jusson rájuk. Minden gyermek más, ahányan vannak, annyfélék, így a bánásmódnak is ugyanilyen sokszínűnek és sokrétűnek kell lennie. A pedagógusnak kell alkalmazkodnia a gyermek igényeihez. Meg kell találnia azokat az – a gyermek számára legmegfelelőbb- eljárásokat, amelyek a megoldáshoz segítik.

A pedagógusok feladata észrevenni és érzékelni, ha egy gyermeknek szüksége van valamilyen fejlesztésre vagy a gyermek valamilyen hátrányban szenved. Ma már rengeteg számos képzésen és oktatáson vehetnek részt a pedagógusok az érzékenyítés fokozására, annak tanulása, finomítása érdekében. Ez fontos, hiszen minél inkább látja és érzi a szülő azt, hogy gyermeke biztonságban van, megfelelő pedagógus kezében, annál bátrabban és jobb szívvvel engedi az intézménybe. A pedagógusnak tisztában kell lenni a fennálló probléma jellegével,

valamint azzal is, hogy miben akadhatott el a gyermek. Az azt kiváltó okokat is fel kell térképezni, a tüneteket tisztázni, ami miatt érvényességbe lép az adott gyermeknél a különleges bánásmód.

II.7. A halmozottan hátrányos helyzet és a lemorzsolódás összefüggése

Lemorzsolódással veszélyeztetett tanuló – a nemzeti köznevelésről szóló 2011. évi CXC. törvény (a továbbiakban: Nkt.) 4. § 37. pontja értelmében – az a tanuló, akinek az adott tanévben a tanulmányi átlageredménye közepes teljesítmény alatti vagy a megelőző tanévi átlageredményéhez képest legalább 1,1 mértékű romlást mutat, és esetében komplex, rendszerszintű pedagógiai intézkedések alkalmazása válik szükségessé.⁴

Korai iskolaelhagyók (leszakadók) az Európai Unió definíciója szerint: azok a fiatalok, akik 18-24 éves korukban nem rendelkeznek középfokú végzettséggel (legmagasabb végzettségük ISDEC3c), és nem vesznek részt képzésben.

A lemorzsolódás, korai iskolaelhagyás szoros összefüggésben áll a hátrányos helyzettel. Ez egy komplex problémakör, amely az oktatási szakpolitika nagy kihívása. Mindegyik korai iskolaelhagyó fiatalnak megvan a maga sajátos története, amely mögött „egyéni, társadalmi és az iskolarendszerben gyökerező okok összessége húzódik meg.” (CroCooS Tudástár, 2017).

A szülők alacsony iskolai végzettsége, a család szocioökonómiai helyzete is nagyban befolyásolja azt, hogy a fiatal hogyan dönt az iskolalátogatással kapcsolatban. Amennyiben az iskolaelhagyás mellett dönt az érintett fiatal, az súlyos következményeket von maga után. A társadalom kirekesztettje válhat belőle, munkanélkülivé válhat, fizikai és mentális egészségügyi problémái lehetnek vagy akár a társadalom különböző területein csökkent részvételt tanúsíthat. Elengedhetetlen a megelőző, intervenciós és kompenzációs intézkedések folyamatos fejlesztése (Hideg és mtsai, 2020). A fő kérdés az, hogy ezt hogyan és miképpen tudjuk megtenni. Fontos, hogy a fókusz azokon a fiatalokon legyen, akik még iskolába járnak. Őket kell arról meggyőzni és motiválni, hogy a már megkezdett iskolát miért ne hagyják abba és szerezzenek végzettséget (Kerülő és Jenei, 2017).

Magyarországon a korai iskolalehagyás és lemorzsolódás fogalma az utóbbi évtizedben vált egyre jelentősebbé. Kihívást jelent az oktatási-, szakképzési rendszer modernizálása, annak hatékonyabbá tétele és a fiatalok képzettségi szintjének emelése is. Kedvezőbb gazdasági

⁴ 2011. évi CXC. törvény a nemzeti köznevelésről 4. § 37. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

teljesítmény érhető el abban az esetben, ha a lakosság nagyobb része jól képzett és versenyképes teljesítményű. Az, hogy valaki megfelelően iskolázott, maga után vonja, hogy könnyebben foglalkoztatható. Statisztikai adatok mutatják, hogy a szakképesítés nélküli személyeknek alig egyharmada áll helyt a munkaerőpiacon. Ha valakinek nincs munkája és ez huzamosabb ideig eltart, következményekkel jár, mégpedig nemcsak egyéni, de társadalmi szinten is. Az úgynevezett képzetlenek esélyei a munkaerőpiacon csökkennek és a már fentebb említett fizikai és mentális egészségük is romlásnak indulhat.

Az Európai Unió tagállamai feladatuknak állították, hogy Európa jövője és a fiatalok esélyeinek javítása érdekében 2010-ben az Európa 2020 stratégia nevezetű kezdeményezéssel a lemorzsolódó fiatalok arányát tíz százalék alá csökkentik.

A korai iskolaelhagyás kockázati tényezői:

Forrás: Oktatás és képzés az EU-ban és itthon; <http://oktataskepzes.tka.hu/hu/crocoos/tudastar>

A korai iskolaelhagyás fő színterei az általános iskolák és a középiskolák. Azonban már az óvodai évek alatt is fontos ennek tudatában lenni és úgy cselekedni, a veszélyeztetett családok gyermekeit úgy megközelíteni, nagy hangsúlyt fektetni nevelésükre, hogy az iskolába kerüléskor már megfelelő és biztos alapokkal rendelkezzenek. Az óvodai nevelés ennek megfelelően a korai iskolaelhagyás és lemorzsolódás prevenciók eszköze.

Az uniós oktatáspolitikai stratégiai célkitűzések teljesítése érdekében a tagországok már jónéhány kormányzati intézkedést tettek. A lemorzsolódás elleni 2020-as stratégia kidolgozását különböző kutatások előzték meg. A jobb megértés és a könnyebb megközelítés érdekében 2014 és 2017 között Magyarország részt vett egy nemzetközi projektben. A szlovén és szerb iskolákkal közös adatgyűjtés alapján alakították ki a javasolt módszereket és tartalmi elemeket a lemorzsolódás csökkentésére. 2014-től kezdve a köznevelési törvény előírja annak a támogató

pedagógiai jelzőrendszernek a működtetését, amely a lemorzsolódás megelőzését szolgálja (Ruda, 2011). A köznevelési törvény végrehajtásáról szóló rendeletben olvashatunk a prevenció fontosságáról is.⁵

⁵ 354/2016. (XI. 18.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet módosításáról.

III. SZÜLŐI BEVONÁS

III.1. A nevelés és a család

„A nevelés olyan értékátadó, értékrendszert kialakító, fejlesztő folyamat, melynek célja, hogy az egyént életfeladatai megoldására képessé tegye.” (Gaál, Jászi; 2015)

Az elsődleges nevelési színtér a család, amelybe a gyermek beleszületik. A gyermek gondozása, formálása, fejlesztése a feladata. A gyermek érzelmi fejlődése a családi közösségben alakul ki, elsődleges közösségi élményeit is itt szerzi. A család fontos, hiszen a gyermek számára a legfontosabb, leginkább jelentős stabilitást és biztonságot adhatja. A sajátos szokások, a kultúra, a társas viselkedések színtere. A családnak többféle típusa is létezik: nukleáris család, többgenerációs család és családtöredék. Esetemben a vizsgált gyermekek családjai döntő többségben többgenerációs családok, azaz kettőnél több generáció él egy háztartásban. Ez azt jelenti, hogy a gyermekek és szüleik mellett általában a nagyszülők, de olykor még a dédszülők vagy szülők testvérei is velük élnek. A gyermekek számára ez kedvezőtlen abból a szempontból, hogy az otthon nyugalmát nehezen lehet kialakítani.

A család segíti a gyermeket a társadalomba való beilleszkedésben. Megtanul emberi módon élni, viselkedni, humanizálódik. A szocializáció az egész életet átszövő folyamat. Ennek a folyamatnak a döntő szakasza a gyermekkorra tehető, amikor a társas viselkedés alapja kialakul. A gyermek személyisége ekkor és itt alakul ki. „A határok, keretek kialakítása, a megszokott napi rutinok már babakortól nélkülözhetetlen eszközeink arra, hogy segítségükkel a gyermek biztonságban érezze magát.” (Kereki, 2024)

A családi nevelés spontán és tudatos is lehet. Spontán, hiszen a család tagjai akaratlanul közvetítenek különböző viselkedéstípusokat a gyermek felé, amely szintén alakítja annak személyiségét. Ha a nevelés tudatos, akkor a szülő igyekszik olyan légkört és stílust kialakítani, amely a gyermek számára értéket képvisel. Sajnos a HH és HHH gyermekek szülei inkább csak a spontán nevelést részesítik előnyben, a tudatosság hiányos vagy nincs jelen (Gaál, Jászi, 2015).

Ahogy különféle családmodellek, úgy nevelési stílusok is ismertek. Létezik meleg-korlátozó, meleg-engedékeny, hideg-korlátozó és hideg-engedékeny típus.

A meleg-korlátozó szülő az, aki gyermekét túlféli, mindent meghatároz gyermeke számára, így az önállótlaná válik. A meleg-engedékeny szülő minden esetben elnéző, így a

gyermek nem tudja, hogy milyen szabályokhoz tartsa magát. A hideg-korlátozó szülő némiképp igyekszik a gyermeke iránt tanúsított hidegségét leplezni úgy, hogy hangoztatja önfeláldozását, odaadó gondoskodását. A hideg-korlátozó nevelési stílus egyfajta ellentétet szül a gyermekben, büntudatot kelt benne. Gyakran megfigyelhető, hogy a gyermek szorong a feladatoktól, köszönhető ez az uralkodó, tekintélyelvű szülői attitűdnek. A hideg-engedékeny szülő nem nyújt megfelelő képet a gyermeknek, a szülői szeretetlenség nem vonzó, ez a szülő elhanyagoló, nem foglalkozik azzal, hogy a gyermeke mit csinál, számára elfogadott az agresszió.

A HH és HHH gyermeke szüleit nem lehet besorolni egy stílusba. Ők többnyire túlféltőek, szabályokat nem alakítanak ki, de vannak, akik inkább a „nemtörődöm” stílust képviselik. Fontos feladata van tehát az óvodapedagógusoknak, mert a szülőket is igyekezni kell érzékenyíteni saját gyermekükkel szemben, azonban a szabálykövetésre, következetességre is sarkallhatjuk őket. Ezért kell a bizalmi kapcsolat, hogy az ilyenfajta tanácsokat átadhassuk és a szülő ezt ne bántásként fogja fel, hanem motiváció gyanánt.

A nevelés egyfajta szocializációs folyamat. A család után ez az óvodában folytatódik, kiegészül. Célunk legyen a gyermeket a pozitív irányba terelni, motiválni, míg a negatív attitűdtől óva inteni. Ahhoz, hogy munkánk eredményes legyen, ki kell alakítanunk egy képet arról, hogy milyenné akarjuk nevelni óvodapedagógusként a gyermeket. Fontos az, hogy ne csak a mai napra neveljük, hanem előre is gondolkodjunk, hiszen a világ folyamatosan változik. A gyermek legyen naprakész és alkalmazkodó. Igyekeznünk kell az érték átadására és arra, hogy megismerjük, hogy az adott gyermeknek és családjának mi számít valójában értéknek és ezekre vigyázva egyengetni a gyermek útját, amelybe a szülőket, a családot is be kell vonni.

„A nevelés az a ráhatás, amelyet a felnőtt generációk gyakorolnak azokra, akik meg nem érettek a társadalmi életre. Feladata, hogy kialakítsa és fejlessze a gyermekekben azokat a testi, szellemi és kulturális képességeket, amelyeket elvár tőle a politikai társadalom és speciálisan az a sajátos környezet, amelybe tartozik.” (Durkheim, 1980)

III.2. A bevonás

Környezetemben, tapasztalataim alapján egyre több olyan gyermekkel találkozhatunk, akik valamilyen beilleszkedési problémával küzdenek. Ezeknek a gyerekeknek speciális segítségre, kiemelt figyelemre van szükségük. A következetesség persze náluk is elengedhetetlen, de megközelítésük és fejlesztésük több időt vehet igénybe. Ehhez kellene a megfelelő óvodapedagógusok fejlesztő pedagógusok, és az, hogy a szülőkkel is egy megfelelő alapokon nyugvó kapcsolatot alakítsanak ki ezek a (szak)emberek. A kommunikáció milyensége lényeges, hiszen az információáramlás alappillére a gyermekek fejlődésének, vagyis az azzal kapcsolatos tényeknek.

A szülői bevonás elengedhetetlen ahhoz, hogy a gyermek egészségesen, megfelelően tudjon fejlődni.

Bevonás: maga a bevonás szó azt jelenti, hogy bizonyos személy/ek valamely tevékenységbe való bekapcsolása, részvétel felajánlása, illetve biztosítása (Balázs, 1980).

A gyermek elsősorban a családnak a tagja, velük tölti a legtöbb idejét. A szülő bevonódása az intézményes nevelésbe, a gyermek otthoni tanulásának támogatása meghatározza, befolyásolja a gyermek iskolai teljesítményét is (Nyitrai és mtsa, 2019). Abból, hogy a gyermek iskolai létének kiemelt meghatározója a szülői részvétel, arra következtethetünk, hogy prevenciós „eljárásként” már az óvodai életben történő részvétel fontos. Itt alakíthatunk ki egy biztos lábakon álló alapot a gyermek további intézményben töltött idejére. Óvodapedagógusként nem vagyunk egyszerű helyzetben, mert nincs két egyforma eset, nincs „bevált recept”.

Esetemben tehát a szülői bevonás nem más, minthogy a hátrányos és halmozottan hátrányos gyermekek szüleit az óvodai tevékenységekbe bekapcsolódásra motiváljuk, felajánljuk a lehetőséget arra, hogy aktívan kivegyék részüket a szervezett eseményeken. Nemcsak a gyerekeket, hanem a szüleiket is integráljuk, bevonjuk az óvodai életbe. Fontos, hogy ez a folyamat is elkezdődjön már akkor, amikor a gyermekkel óvodát választanak a szülők, hiszen a kapcsolat kialakításának fontossága az első pillanattól fenn kell, hogy álljon. Elengedhetetlen az óvoda intézményének milyensége, nyitottsága és az óvodapedagógusok érzékenyítése. Egy elfogadó óvoda ugyanilyen mentalitású dolgozókkal kincset ér. (A család és az óvoda közötti kapcsolattartás elsődleges személye az édesanya. A Szirombontogató Óvodába is azok közé az intézmények közé tartozik, akik ezt igyekeznek tudatosan ellensúlyozni. Szülői értekezletre is minden alkalommal invitálják az édesapákat, valamint évek óta tartanak például apák napját is, pont azért, hogy az édesapák is ugyanolyan „fontosnak”

érezzék magukat gyermekeik életében). Az óvodapedagógusok napi szinten tartják a kapcsolatot a szülőkkel, tájékoztatják őket gyermekük tevékenységeiről, változásairól, észrevételeikről. Átadják adott esetben a fejlesztőpedagógus, gyógypedagógus üzenetét, ha kell, fogadóórára hívják őket. Ezek a néhány mondatból álló beszélgetések is segítik a pedagógust ahhoz, hogy erős kapocs alakuljon ki a felnőttek között.

Minden gyermek nevelőjével ugyanúgy kommunikálnak az óvónők, de az érintett szülőkre olykor nagyobb figyelmet fordítanak. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű, a kiemelt figyelmet igénylő gyermekek szüleinek gondolok ebben az esetben. Tapasztalatok alapján írom, hogy ezek a szülők kevésbé kommunikatívak, nehezebben lehet őket megközelíteni, többnyire bizalmatlanok az óvoda intézményével és az ott dolgozókkal szemben. Ezen az állapoton igyekeznek az óvodapedagógusok változtatni különféle módokon. Az, hogy hogyan és miképpen lehet velük a bizalmi kapcsolatot kialakítani, az óvodapedagógusok feladata. Vannak könnyebb és kevésbé könnyű esetek, sokszor időigényes.

A beiratkozást követően az első fontos tevékenységek között szerepel a családlátogatás. Ez a kapcsolattartás egyik elterjedt formája az óvoda és a család között. Az enyingi óvoda pedagógusai rendszeresen járnak családlátogatásokra, minden évben felméri a gyermekek lakhatási körülményeit, a családi értékeket és igyekeznek megismerni a család összetételét, a napi rutint. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok sem kivételek ez alól, hozzájuk is elmennek és ha olyat vesznek észre, ami megítélésük szerint nem megfelelő a gyermek/gyermekek számára, azt az óvodavezetőnek jelzik, aki a megfelelő módon jár el ezügyben. Az említett családok és szülők nem szívesen engednek „idegeneket” az otthonukba, jellemzően többször is visszautasítják, vagy indokokat találnak ki azért, hogy ne történjen meg, de tudomásom szerint eddig az óvodapedagógusok megfelelő bizalmi kapcsolatot kialakítva mindig sikeresen teljesítették ezeket a családlátogatásokat.

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok szegényes életmódot folytatnak, sok esetben több generáció él egy háztartásban, nincs a gyerekeknek külön ágya, szobája és kevés játékuk van (vagy egyáltalán nincs). Legtöbb esetben a higiéniai feltételek sem megfelelőek és az udvar (ha van) nem kellően biztonságos. Az óvodapedagógusok a családlátogatások során igyekeznek feltérképezni a család a szokásrendszerét és nevelési módjait. Jelzik a szülők felé, ha valamit nem találnak megfelelőnek, igyekeznek bizonyos kérdésekre választ kapni, elérhetőséget szerezni és pozitív benyomást kelteni.

Az óvodák az évek folyamán egyre nyitottabbak a szülők irányába. A nyitott intézmény nyitott és empátikus óvodapedagógusokat foglalkoztat.

Fontos az óvodapedagógusok elfogadó attitűdje, hiszen a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok megközelítése és közel tartása nem egyszerű. Óvodavezetőket kérdeztek meg arról, hogy milyen nézeteket vallanak azzal kapcsolatban, hogy milyen a bevonódás intenzitása, formái, valamint mik a nehézségek a szülők és az óvoda közötti kapcsolattartásban. Az eredmények azt mutatják, hogy „az óvodavezetők a gyermekek szocializációjának elősegítését elsősorban a szülők elkötelezettségének növelésén keresztül látják igazán megvalósíthatónak. Ennek eléréséhez már léteznek olyan jó gyakorlatok, melyek támogatják a szülő-óvoda közti együttműködést.” (Imre, 2017). Enyingen egy-egy tanulmányi évben több olyan programot szervez az óvoda, amelybe a szülőket is igyekszik bevonni. Nagy öröm, ha ez teljesül és évről-évre több szülő is csatlakozik a különféle rendezvényhez.

Az Óvodai nevelés országos alapprogramjának első soraiban olvasható, hogy „a gyermek nevelése elsősorban a család joga és kötelessége, s ebben az óvodák kiegészítő, esetenként hátránycsökkentő szerepet töltenek be.”⁶) Ez úgy értelmezhető, hogy mi, óvodapedagógusok mintegy kiegészítő funkciót láthatunk el munkánkkal a gyerekek nevelésében, azaz lehetünk egy fontos komponense a nagy egésznek. Ezért is fontos, hogy a szülőket közelítsük meg elsőként. Amennyiben velük sikerül kialakítani egy bizalmi kapcsolatot, sokkal inkább a gyermekekkel is megtaláljuk a közös hangot, mert a szülő úgy fog rólunk beszélni gyermekének, hogy a kicsi érezze, biztonságban lehet a társaságunkban. Ha megismerjük a családot, a szülőket, akkor a gyermekről is kapunk egy képet, amiből majd kiindulhatunk. Fontos megismernünk a családok nevelési elveit, azt, hogy mit képviselnek, miket tartanak elsődlegesnek, számukra mi a fontos. Ezeknek a tudatában a gyermekről alkotott kép még inkább tisztulhat, egyszerűbben megérthetünk egy-egy viselkedést a gyermek részéről. Az óvoda és a családi nevelés között ezáltal alakulhat ki harmónia, így tudjuk a család által fontosnak vélt értékeket megtartani, ebbe a nevelésbe kapcsolódni, ezt kiegészíteni.

A HH és HHH gyermekek szülei nagy százalékban alacsony iskolázottságúak, képesítésük sok esetben nincs. Ismereteim szerint vannak olyan szülők, akik értelmi fogyatékosok. Különösen fontos feladat ezeknek a szülőknek a megismerése, a velük való kommunikáció és a támogatásuk a nevelésben. A szülők ösztönzése, motiválása a mi feladatunk, mert bár az óvoda feladata elsősorban a gyermekek intézményen belüli nevelése, a szülőkre is befolyással lehet.

⁶ 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról 1. melléklet 1. b

A HH és HHH gyermekek szüleit nem könnyű megközelíteni, ügyelünk arra, hogy ne bántásnak vegyék, ha szólunk nekik. A megfelelő bizalmi kapcsolat azért is fontos, hogy észrevételeinket feszültégmentesen megbeszélhessük a szülőkkel.

Az angol „involvement” kifejezés jelentése részvétel. Ezt azonban valamiképp máshogyan is lehetne fordítani: együttműködés. Ez a szó így, együttműködés sokkal mélyebb jelentéssel bíró fogalom. A családnak és az óvodának közös célja az, hogy a gyermek háromtól hatéves koráig olyan alapokat kapjon, amely majd kielégítő lesz az iskola elkezdéséhez. Ehhez egész egyszerűen az kell, hogy a szülők és az óvodai dolgozók „egy hajóban evezzenek”.

A gyermekek elsődleges színtere a család. Számukra ez jelenti a biztonságot, azt a környezetet, ahol -normál esetben- megkapják a figyelmet. Amikor a gyermek eléri azt a kort, hogy óvodába járjon, már nem csak a család lesz számára az élet színtere, hanem az óvoda is. Napjának nagy részét az óvodapedagógusokkal, dajkákkal és csoporttársakkal tölti. A szülők számára ugyanúgy, mint a gyerekeknek, belépni és elkezdni az óvodát, nehéz. Nehéz elkezdni, nehéz a gyermeket otthagyni, és másra bízni. Az óvodapedagógus lesz a gyermek „második anyukája”, akihez fordulhat napközben, ha nehézsége adódik. A szülőknek is ezt el kell tudni fogadni, ehhez pedig olyan pedagógiai viselkedés szükséges, amivel ezt el tudjuk érni. Ahhoz, hogy a gyermek megfelelően tudjon fejlődni, együttműködés szükséges, mintegy TEAM-munka a szülő és az óvodapedagógus között. A gyermek úgy tud előre haladni, ha szülei és nevelői ugyanazokat az elveket vallják.

III.3. A korai intervenció

A korai intervenció *„minden olyan, időben nyújtott beavatkozást magában foglal, amelyben a rászoruló gyermekek és családjaik a nevelés-oktatás folyamatában részesülhetnek”* (European Agency for Special Needs and Inclusive Education, 2005, idézi: Gyírkis és mtsai, 2018). A kora gyermekkori intervenció bővebb fogalom, *„magában foglalja a pre-, illetve a perikoncepcionális időszak preventív jellegű szolgáltatásait, valamint a fogantatástól a gyermek iskolába lépéséig a gyermekekre és családjaikra irányuló ellátások és szolgáltatások összességét”* (Gyírkis és mtsai, 2019).

A gyermekek fejlődése szempontjából a születéstől számított korai életszakasz egy dinamikus, de igen sérülékeny időszak. Az élmények, események, amelyek ekkor érik, későbbi életére befolyással lesznek. Abszolút nem mindegy az, hogy a gyermek milyen környezeti feltételek mellett nevelkedik (Kereki és Tóth, 2019).

Onnantól, hogy egy gyermek megszületik, egészen az iskoláig három ágazat játszik szerepet a gyermek és családja támogatásában. Ez a három ágazat az egészségügy, a köznevelési és a szociális szektor. Kijelenthető, hogy minél korábbi életkorban kezdőnek el ezek a fejlesztések, annál magasabb lesz a beruházások megtérülése (Gyírkis, Kereki, Komlósi, R. Czigány, 2018).

Az Enyingi Szirombontogató Óvodában tizenkét gyermek HH és nyolc gyermek HHH. Előzetes információim szerint mind a húsz gyermek korai intervencióban részesült már az óvoda megkezdése előtt különböző okokból. Látható, hogy valamilyen területen le voltak maradva a korosztályuktól, ezért volt szükség a korai fejlesztésre. A cél az, hogy a lemaradást csökkentsék, a gyerekek megfelelő segítséget kapjanak a könnyebb beilleszkedéshez akár a családba, akár majd az óvodai közösségbe. Fontos szem előtt tartani a gyermek állapotát és a család igényeit, lehetőségeit és körülményeit is. A szakemberek összeállítanak egy olyan fejlesztő programot, amely a gyermek számára a leginkább kielégítő. Lényeges, hogy a fejlesztés minél korábban elkezdődhessen, hiszen annál eredményesebb lehet. Ezt a szülő kezdeményezheti. A fejlesztés a hátrányok leküzdésére koncentrál és a családot is segíti. Szerepelhet benne tanácsadás, gyógypedagógiai fejlesztés és terápiás szolgáltatás is. A 15/2013. (II.26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről jogszabály kimondja, hogy *„a korai fejlesztés és gondozás megkezdésére a szakértői bizottság tesz javaslatot”*. Ezután a szülőé a felelősség, hogy elkezdődhessen a fejlesztés. A szakemberek első körben megismerkednek a családdal, a gyermek addigi élettörténetével, a problémákat felismerik és az információk alapján alakítják ki a számára, számukra legmegfelelőbb módot a

lemaradás leküzdésére. Minden gyermek fejlődése egyedi ütemben történik, azonban vannak közöttük olyanok, akiknek speciális segítségre van szükségük. Az optimális haladásuk érdekében minél hamarabb fel kell ismerni azt a tényt, hogy fejlesztésre szorulnak. Az egyik legnagyobb nehézséget okozó problémakör a korai intervencióban a szülők szolgáltatásokhoz való hozzáférése. Gyakran nem kellően tájékozottak a szülők a fejlesztésekkel kapcsolatban, nem eléggé informáltak ahhoz, hogy magabiztosak legyenek a témában, így gyermekük integrációját sem minden esetben értik egészében. Ehhez kidolgoztak egy programot, amely a Gyermekút nevet viseli.

III.4. Néhány szó a Gyermekút programról

2017 tavaszán indult újtára a Széchenyi 2020 program keretében a kezdeményezés. Az iskoláskor előtti eltérő, megkésett fejlődésű gyermekek és családjaik hatékonyabb színvonalú ellátása a cél. Elsődleges, hogy a különböző szakterületekhez tartozó kora gyermekkori intervencióval foglalkozó szakemberek együttműködése és a továbbküldési utak szabályozottak legyenek. Lényeges pont, hogy minél korábbi életkorban felismerjék a gyermek problémáját, azt azonosítsák és felállítsák a pontos diagnózist, amelyhez egy egyéges szűrési, mérési protokollt vezetnek be. Ez a program a szülők számára könnyebb elérést és tájékoztatást, segítséget nyújt. Könnyebben nyomon követhető gyermekút valósul meg ezáltal, valamint a szolgáltatáshiányos területek is megfelelő ellátáshoz jutnak, így csökkennek az egyenlőtlenségek területenként. A szülőknek nagy segítségére lehet a program, hiszen jobban eligazodhatnak az ellátórendszerben és gyermekük nehézségeit is jobban megismerhetik, megérthetik. A program ezek mellett igyekszik az érintett gyermekekkel foglalkozó szakemberek képzését, tudását bővíteni. A szülők elszigetelését is csökkenteni kívánják a Gyermekút segítségével, különösen a hátrányos társadalmi helyzetben élőkét. A Kisgyermekkori nevelés támogatása projekt célja nem más, minthogy erősítse az óvoda és a 3 év alatti gyermekek napközbeni ellátásának esélyteremtő szerepét és hátránykompenzációs képességét.⁷

A pedagógusoknak is egyre meghatározóbb szerep jut abban, hogy magukat a szülőket támogassák és erősítsék gyermekük optimális fejlesztésében, annak segítésében. A hátrányos és halmozottan hátrányos gyermekek esetében speciális szakértelemre van szükség. Az adaptív nevelés ezeknél a gyerekeknél különös jelentőséggel bír. Az adaptív kifejezés azt jelenti, hogy

⁷ Bővebben ld. <https://csalad.hu/projektek/mindent-a-gyermekut-projektrol>

alkalmazkodó. Ez alatt azt értem, hogy a szakembereknek, segítő munkatársaknak a gyermekhez és a családhoz a leginkább megfelelő utat kell kutatni ahhoz, hogy a fejlesztés megkezdődhessen és eredményes legyen. Az alapgondolat nem más, minthogy a gyermeknek a fejlődését a pedagógia támogatja leginkább. Ezen esetben a pedagógia specifikusan a gyermek igényeire támaszkodik és fejlettségéhez mérten azt nyújtja, ami számára adott esetben a leginkább szükséges. A pedagógusnak célja kell, hogy legyen a gyermek legalaposabb megismerése, hiszen ez az adaptivitás alapja. Így tud a gyermek igényeihez igazodni, a leginkább fejleszteni őt. A gyermek életkori és egyéni sajátosságait figyelembevéve kell őt fejleszteni, segíteni. Ez az úgynevezett személyre szabott pedagógia, ami nem egyszerű feladat a pedagógusok számára. Ha a pedagógus nem ismeri kellőképpen a gyermeket, mégis beleavatkozik a nevelésébe, akkor azzal komoly károkat okozhat, valamint a nevelés hatékonyságán ronthat is. A gyermek alapos megismerése segít rálátni a fejlődésének esetleges lemaradásaira, az összefüggésekre, ami így elindíthat egy olyan mély kapcsolatot, amely az alapja nevelésének. A gyermek megismerésének fontos alappillérei vannak. Az első a komplexitásban rejlik, hiszen egy gyermek személyiségére alapuló kép kialakítása fontos ahhoz, hogy tudjuk a gyermek milyenségét. Ezáltal segíthetjük a differenciált neveléssel.

Az ökológiai szemlélet is elengedhetetlen, ismernünk kell a gyermek természetes életközegét, az őt körülvevő környezetet. Amikor megismertünk egy gyermeket teljes egészében, fókuszálhatunk az egyéni sajátosságaira, megláthatjuk, hogy esetlegesen miben tér el társai fejlettségétől, miben kell őt erősíteni. Ehhez a pedagógusnak megfelelően képzetnek kell lennie és rendelkeznie kell az ehhez kapcsolódó szakmai módszerek ismeretével.

Ahhoz, hogy egy gyermek fel tudjon zárkózni, fejleszthető legyen, a pedagógusnak kellő motiváltsága is szükséges, folyamatosan fejlesztenie kell magát és különböző módokat kell ismernie, hogy a gyermeket meg tudja közelíteni többféle módon.

Ahhoz, hogy ez a pedagógusi folyamat létrejöhessen és megvalósulhasson, a szülői bevonódás is kell. Lényeges, hogy a szülők és a nevelők egy hullámhosszon legyenek, hogy azonosan gondolkodjanak a gyermekekről.

„Azok a szülők, akik megteremtik a tanulás feltételeit, egészen kisgyermek kortól kezdődően aktivitást, tanulás serkentő környezetben nevelik gyermeküket, sokat beszélgetnek, majd iskolás korban folyamatosan támogatják a gyermek otthoni tanulását, inkább számíthatnak gyermekük jó iskolai teljesítményére, mint akik nem vesznek részt aktívan a gyermek tanulásának előmozdításában” (Desforges és Abouchaar, 2003). Ez a mondat is mutatja, hogy mennyire lényeges a szülők bekapcsolódása már az iskolás kor előtt a gyermek fejlődésének folyamatába. Az, hogy törődnek gyermekük fejlődésével és eseteként

fejlesztésével azért is fontos, mert amikor a gyermek iskoláskorú és iskolaköteles lesz, kap egy biztos alapot ahhoz, hogy a számára legmegfelelőbb intézménybe járhasson és szívesen, szeretettel tanuljon. A tanulás támogatását persze az iskoláskorban sem szabad abbahagyni, de már az óvodáskorban, preventív módon el kell kezdeni.

Ahhoz, hogy a pedagógus és a szülő közötti kommunikáció olyan legyen, amely a gyermek fejlődése szempontjából a legmegfelelőbb, mindkét félnek partnernek kell lenni. A valódi partneri együttműködés kialakításához formai, tartalmi és szemléletbeli változásokra van szükség. (Podráczky és Hegedűs, 2011).

A gyermek fejlődéséhez elengedhetetlen a szülőkkel való foglalkozás. A gyermek otthoni környezetének olyannak kell lennie, ami ezt segíti. Ebben a pedagógusnak nagy szerepe lehet, ugyanis a szülőt motiválhatja arra, hogy lakókörnyezeten változtasson úgy, hogy az a gyermek számára jobb feltételeket biztosítson. A szülők, miután sikeresen bizalmukba fogadtak minket, pedagógusokat, könnyebben bevonhatók az óvodai életbe, aktívabb részvételbe. Mélyebb bizalmi kapcsolatot alakíthatunk ki akkor, ha a különböző döntésekbe is bevonjuk a szülőket, kikérjük véleményüket, az intézményi tervekbe beavatjuk őket (Epstein, 2001).

A sajátos nevelési igényű gyermekek szülei gyakran mutatnak elhárító mechanizmust különböző tevékenységek során. Gondolok itt arra, hogy gyermekeiket túlféltik, bizalmatlanok, támadásnak veszik a segítséget, hárítanak, amikor probléma adódik. Ezek a szülők nagyobb odafigyelést, támogatást igényelnek a pedagógusoktól. Nehezebb velük megtalálni a közös hangot, esetenként hosszabb időbe telik a bizalmi kapcsolat kialakítása. A sajátos nevelési igényű gyerekek és családjaik periferián élő családok. Kirekesztettnek, kívülállónak érezhetik magukat akár szociális helyzetük miatt, akár gyermekük fejlődésében való lemaradás miatt. Ez okokból kifolyólag is nehéz lehet a velük való közös munka megteremtése. Minden esetben igyekeznünk kell empátikusan megközelíteni, segíteni és támogatni több szempontból is őket. A gyermek fejlődése szempontjából nagyon lényeges, hogy a kapcsolatot úgy alakítsuk ki, hogy a szülők merjenek segítséget kérni tőlünk, pedagógusoktól, ne féljenek kérdezni és fogadják meg javaslatainkat „A szülő a saját gyermekének szakértője” (Sodogé-Eckert, 2004).

A szülő ismeri legjobban gyermekének személyiségét, viselkedését és kultúráját. Kulcsfontosságú teendőnk pedagógusként az, hogy a szülőt legalább annyira megismerjük, mint a gyermeket. A szülő a gyermek számára a minta, tőle tanul először. Fontos tudnunk, hogy a szülő és gyermek kapcsolata milyen szintű, mennyire mély és bizalmi. A gyermek számára ugyanis a szülő a bázis, a kiindulópont. Lényeges valamelyest beépülünk az életük azon részébe, amely az óvodai éveket érinti, hogy sikeresen tudjuk nevelni, fejleszteni a gyermeket. Lehetőségeket kell biztosítanunk mind a szülő, mind a gyermek számára biztonságos

környezettel és lojális együttműködéssel, befogadó közösséggel azért, hogy az együttműködés létrejöhessen és egészen a gyermek óvodás éveiben kitarthasson. A legfőbb tényező ezen esetben az emberi kapcsolat. Gondolok itt a szülő-gyermek, szülő-pedagógus és a pedagógus-gyermek kapcsolatokra egyaránt. Mindhárom pár ugyanolyan fontos. Ahhoz, hogy hatékonyan tudjunk együtt dolgozni az kell, hogy ezek az összeköttetések közös nevezőn legyenek.

Pedagógusként ugyanolyan fontos megközelítenünk a szülőket, mint a gyerekeket. Úgy tudunk lépésről-lépésre haladni, ha a felnőttekkel is sikerül az adekvát összeköttetés. Célunk kell, hogy legyen egy kielégítő és kommunikatív viszony fenntartása. Amennyiben sikerül a szülővel ezt az alapot lefektetni, úgy a gyermeket is sokkal bátrabban és könnyedén a bizalmunkba fogadhatjuk, majd megkezdődhet a nevelés. A HH és HHH gyermekek szüleivel ezeket a folyamatokat nehezebb véghez vinni, ezért is fontos az, hogy milyen módon és hogyan próbálunk bizalmukba férkőzni.

Az optimális szülő-pedagógus kapcsolat alapelveit F. Lassú Zsuzsa, Perlusz Andrea és Marton Eszter (2012) foglalták össze. A pedagógus elfogadó. Kölcsönös bizalmat alakít ki a szülővel, kommunikációja a kölcsönösségre épül, a gyermekben keresi és „kihangosítja” a pozitívumokat, hangsúlyozza a gyermek erősségeit, rugalmas és alkalmazkodó.

Véleményem szerint az enyingi óvoda minden dolgozója olyan személy, aki ezeknek a tulajdonságoknak birtokában van. Nem is lehetne másképp ezt a szakmát választani és feladatunkat végezni. Minden óvónő attitűdje ilyen kell, hogy legyen, hiszen a gyerekek világát megérteni és velük egy hangon beszélni csak így módon lehetséges.

III.5. Az óvoda esélynövelő szerepe

Kutatások bizonyítják, hogy a „késői óvodáztatás” és a rendszertelen óvodalátogatás a hátrányos helyzetet még inkább felerősíti. A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű szülőkre jellemző, hogy gyermekeiket kiszámíthatatlanul hordják óvodába. Sok esetben nem betegség vagy családi ok áll a háttérben, inkább „mondvacsínált” indokokkal állnak elő vagy egyszerűen csak nem jelennek meg az óvodában. A társadalmi hátrányukra ez még jobban ráteszi a bélyegét. Ennek a folyamatnak a megállítása érdekében úgy módosították a köznevelési törvényt, hogy hároméves kortól kezdve napi négy órában kötelező az óvodai nevelés.⁸

⁸ 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről. 5. § (1) a)

A hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyermekek személyiségfejlesztő, tehetséggondozó, felzárkóztató programokban részesülnek az óvoda által. Ezek a fejlesztő programok azokra a gyermekekre vonatkoznak, akik valóban hátrányos helyzetűek, a fejlesztő programok feltételeit jogszabály rögzíti.⁹ .

Ahhoz, hogy minden gyermek egyenlő eséllyel részesülhessen a nevelésben, tiszteletben kell tartani a gyermekeket megillető jogokat. Minden gyermeket úgy kell terelgetni, hogy személyisége teljes valójában kibontakozhasson.

Az óvodának fontos szerep jut abban, hogy különböző problémáktól, nehézségektől is megóvják a gyerekeket. Ezek a következők: kiközösítés, szociális képességekben való lemaradás, kommunikációs problémák, képességek fejlődésében való fokozott lemaradás. Érezzék magukat biztonságban egy szeretetteljes, elfogadó közösségben, ahol megbecsülik őket.

Fontos megjegyezni, hogy nem csak a pedagógusok hozzáállása fontos, hiszen a szülőknek is mutatniuk kell néminemű érdeklődést mind az óvoda, az óvónő és természetesen a gyermek irányába is, hiszen csak annak tudunk segítséget nyújtani, aki arra nyitott. Ha a szülő huzamos ideig ellentétet mutat vagy nem érdeklődik, akkor nagyon nehéz dolgunk lesz.

A hátrányos helyzetű szülők között vannak sajnos olyanok, akik hosszú idő után sem engedik kellőképpen közel magukhoz a pedagógust, ezáltal a gyermek fejlődését gátolják, vagy legalábbis megnehezítik. Az óvónőnek minden esetben a megoldást kell keresnie; az utat a szülőkhöz, megfejteni őket és kialakítani a megfelelő kapcsolatot. Sajnálkozással nem érhetünk el eredményt, mindinkább hátráltatnánk a folyamatokat, mert ezt a szülő is és általa a gyermek is megérzi. A szociális érzék, az érzékenyítés megléte segítheti a pedagógust a leginkább.

IV. A VIZSGÁLAT HELYSZÍNE, MÓDSZERE ÉS KÖRÜLMÉNYEI

IV.1. Az enyingi Szirombontogató Óvoda

Az Enyingi Szirombontogató Óvoda Pedagógiai Programjának 7.10-es pontjában olvasható, hogy a sajátos nevelési igényű gyermekekre is vonatkoznak a meghatározott nevelési célok és alapelvek. Náluk azonban figyelembe kell venni a speciális fejlesztési igényeket; így a

⁹ 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról. <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200020.emm>

differentiálás és az egyéni bánásmód különös figyelmet kap. A sajátos nevelési igényű gyermek minden olyan segítséget kapjon meg, amely hátrányainak leküzdését elősegíti. Legyen szó a családdal való szoros kapcsolattartásról, a gyógypedagógus és az óvodapedagógus kapcsolatáról vagy a gyermek személyiségének alapos megismeréséről.¹⁰

A fejlesztések során figyelembe kell venni a sérült gyermek érdekeit, de eközben a többi gyermek érdeke sem sérülhet meg. Az említett gyerekek esetében folyamatos, speciális szakemberek bevonásával érhető el az a bizonyos fejlettségi szint, amellyel elmondható, hogy iskolába indulhatnak.

A hátrányos helyzetű gyermeknek célszerűen kell segítséget nyújtani, beilleszkedését segíteni a közösségbe úgy, hogy a többi gyermekkel együtt nevelkedjen. Ehhez szükséges a pedagógusok személye mellett a megfelelő környezet kialakítása is. Az óvoda ennek érdekében fejlesztő csoportokat alakított ki.

Az óvoda intézményvezetője vallja, hogy a vegyes kialakítású csoportok elősegítik a hátrányos helyzetű gyermekek fejlődését, így az együttnevelés, mint olyan, jelentős előrehaladást mutat. Ahogy a pedagógusok érzékenyítése, úgy a gyermekek elfogadtatása és a csoport többi tagjának elfogadó viselkedésmódja is fontos. A dolgozók feladata, hogy az erkölcsi érzékenységet minden gyermekben fejlesszék, megértessék velük, hogy mindenki különbözik egymástól. A hátrányos helyzetű gyermeke befogadása a csoportba már az első pillanattól kezdve természetes kell, hogy legyen, hiszen így érthetjük el azt, hogy ne idegenkedjenek az óvodai léttől, szívesen látogassák az intézményt. Főként a mi feladatunk az, hogy a gyerekek segítőkészek, el-és befogadók, önzetlenek, figyelmesek legyenek egymással. A sok közös élmény ezt a folyamatot elősegítheti. Ebben az óvoda kiemelkedő szerepet kap, hiszen nemcsak az intézményen belüli programokra kell gondolni, ahol csak az óvoda dolgozói és a gyerekek vesznek részt, hanem a nagyobb volumenű eseményekre is, amelyekre invitálják a szülőket, gondozókat is.

Szeretném megemlíteni azt, hogy az óvodának hátránycsökkentő feladatai közé tartozik például az örömteli játéklehetőség megadása, amely kihat a gyermek egész személyiségére. A gyermek játéka tükrözi azt, amit lát (akár otthon), így megjelenhetnek az érzelmi intelligencia jegyei, a gyermek személyiségének valódi oldalai. A játék komplex módon járul hozzá a gyermek személyiségének fejlődéséhez. Amilyen fontos maga a szabad játék, ugyanannyira fontos a zene, a mese, a mozgás és a külső világ tevékeny megismerése is; minden olyan óvodai tevékenység, amely a személyiséget alakíthatja. Igyekeznünk kell az egyéni szükségletekhez

¹⁰ <https://www.szirombontogato.hu/docs/pp2020.pdf>

igazodni, játékba ágyazottan, de differenciált fejlesztéssel megvalósítani a hátrányok csökkentését. A pozitív megerősítés is legyen személyre szabott, ez is segítheti a személyiség kibontakozását.

IV.2. A vizsgálat módszere

„Mivel nem tudunk megfigyelni mindent, amit csak akarunk, ezért interjúkat készítünk, hogy megértsük, milyen az élet mások szemszögéből” (Héra, Ligeti, 2005: 142-143.). Héra Gábor és Ligeti György jól mondta, a szemünk és a fülünk nem lehet ott mindenütt, ezért is érdemes interjúkat készíteni, ez a dolgozatomban a kiválasztott vizsgálati módszer. Az interjú egy kvalitatív kutatási módszer, modern értelemben irányított beszélgetés. A kérdező meghatározza a témát és irányítja a beszélgetést. A kérdezett személyek igyekeznek megfelelő válaszokat adni. Törekedjünk arra, hogy alanyaink kulcsadatközlők legyenek, akik a téma szakértői.” (Sztárayné Kézdy, és Majoros 2004, 129. p.) A kérdezett személyek mind tapasztalt, évtizedek óta óvodapedagógusként dolgozó nők. Úgy gondolom, hogy az interjú kollektív munka, a kérdezett személye és a kérdező felkészültsége ugyanolyan fontos. Igyekeztem tudatosan megválasztani az interjúalanyaimat, felmérve azt, hogy kiket érdemes az érintett témában megkérdezni. Ebben segítségemre volt az intézmény vezetője, akinek javaslataira hagyatkoztam. Segített olyan óvodapedagógusokat választani, akik érintettek mind HH és HHH gyermek nevelésével kapcsolatban és elég tapasztalattal rendelkeznek.

Az interjúkérdéseimet igyekeztem úgy összeállítani, hogy az azokra adott válaszok segítsék magukat a kérdezett személyeket is, hogy könnyebben vissza tudjanak emlékezni egy-egy adott szituációra, emlékre. Kifejezetten a kérdezettek véleményére voltam kíváncsi, mindegyik interjúalany története fontos volt számomra.

Magának az interjúnak több formája, fajtája ismert. Én a strukturált interjút választottam. Itt a kérdések sorrendje kötött. A strukturált interjúban a kérdező, azaz jelen esetben én, szó szerint tettem fel a már előre megírt kérdéseket, amelyekre válaszokat vártam. Mindenkinek ugyanazokat a kérdéseket tettem fel, a sorrenden sem változtattam. Ezáltal tudtam összehasonlítani a tizennégy interjút. Bizonyos esetekben a válaszokat felvettem, más esetekben pedig szó szerint jegyzeteltem, megtartva a válaszadó szavait. Rengeteg információhoz jutottam egy-egy interjúztatás során, érdekes történeteket meséltek el a kérdezett alanyok.

Az huszonöt kérdésből álló interjú összeállításánál arra is ügyeltem, hogy a kérdéssor ne legyen egyhangú, unalmas. Az első kérdések bevezető kérdések, ezt követően rátértem a

témára. „*Igen*” és „*nem*” válasz esetén tovább kérdeztem az óvónőket, hogy még inkább a témába láthassak. Minden interjú végén az óvoda programjára és a TEAM-munkára is rákérdeztem, mert az is érdekelt, hogy hogyan dolgoznak együtt a pedagógusok és milyen módszerek váltak be, milyen új ötleteik vannak vagy lehetnek egy-egy nehezebb esetben.

Az interjúkészítő személye meghatározza az interjú menetét, ezért igyekeztem mindent megtenni annak érdekében, hogy a rólam alkotott kép, benyomás pozitív legyen. Óvodapedagógus hallgatóként ügyeltem a kérdezettekkel való hangnemre és arra, hogy tisztelettel beszéljek velük. Mivel jócskán fiatalabb vagyok a kérdezetteknél és töredéke a tapasztalatom az övékhez képest, volt bennem némi félelem, hogy tudok-e elemzésre alkalmas interjúkat készíteni, de ez a félelmem alaptalan volt, mert minden esetben használható interjúk készültek. Határozottságommal, beszédstílusommal és még az öltözékemmel is igyekeztem azt jelezni, hogy komolyak a szándékaim. Mindegyik interjúra tiszta ruhában és ápoltan érkeztem, az előre megbeszélte időpontban a helyszínen voltam. Az interjú elkészítése során ügyeltem arra, hogy az alanyokat hagyjam beszélni, de az interjút mégis irányítottam.

Az interjúkészítés egyik lényeges meghatározója az időtényező. Biztosnak kellett lennem abban, hogy a válaszadónak is van ideje, nem kell sietni, elég idő áll rendelkezésre a gondolatok kifejtésére. Ügyeltem arra, hogy az interjút mikor kezdem el, valamint arra is szántam időt, hogy egy kis bevezetése is legyen a folyamatnak. Pár szóval az interjúkészítés előtt elmondtam az alanyoknak, hogy miről szeretnék beszélgetni velük és mi is pontosan a célom. Azt is minden esetben jeleztem, hogy jegyzetelni fogok, illetve néhány esetben az interjúalanyok beleegyezésével hangfelvétel készült.

A kérdésfeltevés során ügyeltem a semlegességre, objektivitásra és arra is, hogy a kérdések ne eldöntendő kérdések legyenek. A válaszadást nem erőltettem, mindenki annyit és azt mondott el, amennyit és amit szeretett volna. Ha kaptam olyan választ, ami kissé általános hangvételűnek tűnt, azt is elfogadtam. Nem fogalmaztam meg az interjúalany válaszait saját szavaimmal. Előre felkészültem és igyekeztem minden nem egyértelmű helyzetet tisztázni, szükség esetén visszakérdezni.

Azért az interjút választottam, mert úgy gondolom, hogy ez áll a legközelebb egy beszélgetéshez. A megfelelő közeggel és kérdéssorral elérhető, hogy se a kérdezettnek, se a kérdezőnek ne legyen kellemetlen, feszengő érzése. A célom az volt, hogy az interjúhelyzet legyen életszerű, a kérdéseket a válaszadókra szabtam. Minden alkalommal nyugodt, csendes és kényelmes helyszínt biztosítottam, hogy minél szabadabban érezhesse magát az alany.

A kvalitatív interjúkkal nyert adataim alkalmasak arra, hogy kérdéseimet megválaszoljam. Az interjú akkor jó, ha a válaszok kifejtett, hosszú válaszok, amelyek sok olyan információt

tartalmaznak, ami számunkra lényeges, a témánkkal kapcsolatos. Az elkészült interjúkat először egyesével, majd egymással összevetve is értelmeztem, kérdésről-kérdésre haladva.

IV.3. Az interjúk tapasztalatai

Úgy gondolom, hogy minden egyes interjúm sikeresnek mondható. Mindegyik interjúalanyommal jól sikerült az interjútatás. Úgy éreztem, hogy szívesen jöttek az óvodapedagógusok a megbeszélte helyre és időben, hogy segítsék munkámat. Nem éreztem egyszer sem azt, hogy teher vagy nehézség lenne számukra a közös munka. Minden kérdésre kielégítő választ kaptam, amelyet elemezni is tudtam. Összesen tizennégy interjút készítettem, ebből kilenc úgy készült, hogy az alanyok saját szavait jegyzeteltem, öt esetben pedig sikerült a hanganyagot rögzítenem,

Az Enyingi Szirombontogató Óvoda egy bázisintézményből és három tagintézményből áll, összesen tizenegy csoporttal. 2023 szeptemberében 247 gyermekkel indult a tanév, ez csoportonként átlagosan 22 gyermeket jelent. Már említettem, hogy nyolc hátrányos és tizenkettő halmozottan hátrányos helyzetű gyermek jár összesen az intézményekbe. A szakdolgozatomban róluk és családjaikról igyekeztem írni, őket és integrálásukat vizsgáltam. Mint ahogy már említettem, igen tapasztalt óvónőket kértem fel az interjúk elkészítésére, hiszen úgy gondoltam, hogy a sokéves- tapasztalat segíthet egy olyan képet alkotni a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok integrálásáról, ami mutat valamilyen tendenciát az évek folyamán. Ezek a pedagógusok napi szinten kapcsolatban állnak HH és HHH gyermekekkel és szüleikkel is, hiszen mindegyik érintett csoportba járnak ilyen gyerekek. Általában két-három gyermek érintett, egy-egy csoport van, ahol a számuk magasabb (négy-öt fő).

IV.3.1. A szülők nyitottságának a megítélése

A kérdéseimre válaszolók két álláspontot képviselnek. Tizennégyből tizenegyen, tehát a csoport nagyrésze azon az állásponton van, hogy az érintett szülők pozitívan és nyitottan állnak az óvodai élethez, aktívak és nyitottak, bevonhatóak a programokba. Az óvónők szerint ez megfelelő hozzáállás és nem változtatnának rajta semmit. A maradék három óvónő ennek az ellentétét állította, azaz szerintük ezek a szülők nem nyitottak az óvodai életre, nem érdeklődőek, ezért ők szeretnék ezen változtatni. *„Hiába szeretnék, hogy részt vegyenek, legtöbb esetben ellenségesek és negatívak.”* Szerintük ez a hozzáállás hátráltatja a gyermekek

beilleszkedését és fejlődését is. Igyekeznek az óvónők egymás között megbeszélni az esetleges nehézségeket, tanácsokat, ötleteket osztanak meg és adnak, valamint bevált módszerekkel, tippekkel segítik egymást. *„Nem mindenkinek ugyanaz a módszer válik be, sőt, leginkább máshogyan kell minden szülőt megközelíteni, de igyekszünk abban, hogy egymást támogassuk.”*

A HH és HHH gyermekek szüleivel való kommunikáció is megosztó téma volt. A többség azt válaszolta, hogy tárgyilagosan lehet velük beszélni, lényegretörőnek kell lenni. Jellemzőek az egyszerű kérdések és az erre adott tömör, egyszavas válaszok. *„Csak a legfontosabbakat mondom el a szülőknek, aztán már rohannak is tovább, nem igazán figyelnek rám.”* A kisebb része a válaszadóknak azt mondta, hogy kellő tisztelettel és barátságos megközelítéssel el tudták azt érni, hogy valódi beszélgetések és kommunikáció alakuljon ki a szülők és közöttük. Szerintük együttérzést kell tanúsítani feléjük, kölcsönös őszinteséggel, elfogadással, segítő szándékkal sikereket lehet náluk elérni. *„Nekem semmi negatív véleményem nincsen ezzel kapcsolatban, szerintem szívesen beszélgetnek velem, de ehhez kellett egy kis időnek eltelnie.”* Az, hogy mennyire nyitottak egy-egy újdonságra ezek a szülők, szintén megosztotta a válaszadókat. A többség szerint a HH, HHH gyerekek szülei nem igazán vevők az új dolgokra, programokra. *„Szeretik a már megszokott dolgokat, sokszor meg sem hallgatják az újdonságot, nem érdeklődnek, inkább azt preferálják, ami eddig is volt.”* A kisebb csoport szerint azonban ez nem így van, szerintük ugyanis érdeklődőek és támogatják akár az új fejlesztéseket vagy rendezvényeket is. A fejlesztéseknél lényeges és egyöntetű véleménye volt a kérdezetteknek: abban az időben legyen, amikor a gyermek az óvodában tartózkodik, tehát ne kelljen külön erre időt szakítani. *„Az egyik apuka azt mondta, hogy járhat a gyerek focizni, de azonnal kérdezte is, hogy ugye nem kell elvinni sehova? Mert én nem érek rá ilyenekre. Ezt mondta.”*

Egyöntetűen az volt a válasza a pedagógusoknak, hogy a HH és HHH gyermekek szülei azokon a programokon vesznek részt legszívesebben, amelyek könnyen megközelíthetőek és ingyenesek. Az első kérdéseik között mindig szerepel az, hogy hol lesz a program és van-e valamilyen anyagi vonzata. Az óvoda és Enying városa igyekszik is ennek eleget tenni és minden ilyesfajta programot úgy terveznek és szerveznek meg, hogy ezek a családok is könnyedén és minden nehézség nélkül ott lehessenek és ne érezzék magukat kirekesztettnek akár megközelítés, akár az anyagi hátrányok miatt.

IV.3.2. Jelzések a gyermekről a szülők felé

Nehézséget vagy problémát jelezni a szülőnek mindig nagyobb feladat, mint pozitív dolgokról beszámolni. Mindegyik óvónő azt mondta, hogy őszintén kell ezekkel a szülőkkel is kommunikálni, még akkor is, ha ez nem egyszerű. Igyekeznek mindig arra figyelni, hogy amikor adódik egy nehézség vagy konfliktusos helyzet egy gyermekkel, akkor a fogadóórán, ahova a szülőket behívják, jelen legyen a csoportból mindkét óvónő. Nagy százalékban meg is jelennek ezen a gondviselők. A megközelítés úgy történik, hogy először a gyermek pozitív tulajdonságait emelik ki, majd finoman, de mégis direkt módon közlik a problémát. A negatív információkat a szülők elfogadják, de az, hogy milyen mélységben, már kérdéses. A válaszadók többsége azt vallja, hogy az adott pillanatban felfogják és megértik a szülők, hogy valami nincs rendben és kéri a segítséget, de a továbbiakban szinte soha nem észlelnek változást. *„Jellemzően elfogadják a negatív véleményt abban az adott szituációban, de sokszor érzem azt, hogy valójában nem értették meg, amit mondani akartam.”* „Nem minden esetben vagyok biztos benne, hogy elértem a célomat náluk.” Kevesebben mondták azt, hogy a segítségkérésnek eredménye is van, hogy a szülők kéri a megerősítést és a közös munkát az óvónővel, de erre is akad pozitív eredmény. *„A tavalyi évben egy kisgyerek anyukájánál el tudtuk azt érni, hogy hétfőnként mosott hajjal és tiszta körmökkel, rendezetten és időben érkezzen a gyermek az oviba.”* Amennyiben egy gyermek kiemelkedően tehetséges, azt is fogadóóra keretein belül közlik a szülőkkel az óvónők. A pozitív híreket könnyebben fogadják és támogatják a gyermeküket. Többször is elhangzott, hogy otthon is igyekeznek segíteni őket. *“Az egyik sikerélményem, hogy egy hátrányos helyzetű szegény családból érkező kislány nagyon szépen rajzolt, amit a szülőknek is jeleztem. A szülők nagyon örültek és támogatóak voltak. Még versenyre is benevezhettem a kislányt. Úgy éreztem, hogy ebben a szülők is partnerek lesznek. Pár nappal később nagy mosollyal jöttek be hozzám és elmesélték, hogy a félretett pénzükből színes ceruzákat és papírt vettek a kislánynak. Nekem ez a történet nagyon szívmengető.”*

VI.3.3. Pozitív és negatív tapasztalatok

A pedagógusok véleménye szerint azt, hogy egy gyermek hátrányos helyzetű, a külső és belső tulajdonságai alapján is észre lehet venni. Külsőleg az öltözképe rendezetlen, jellemző az ápolatlanság. Sokszor még télen is nyári cipőt hordanak, koszos körmökkel érkeznek, és gyakori a fejtetvesség is. *„Gyakran kell szólni az anyukának, hogy ne kistutyit adjon a gyerekekre,*

amikor már csak három-négy fók van.” Belsőleg inkább visszahúzódóak, csendesek vagy éppen ellenkezőleg, hangosak, gyakran veszekednek társaikkal és a felnőttekkel is. Nagyon sokat számít a pedagógus hozzáállása, ami erős befolyásoló tényező abban, hogy milyen ütemben tudnak beilleszkedni a gyerekek társaik közé. A tolerancia, elfogadás és értő kommunikáció nagyon magas szinten kell, hogy legyen. Ezekkel a gyerekekkel (is) minden kis lépés sikerélmény. Amikor a pedagógus látja, hogy a gyermek szívesen jár a csoportjába, jól érzi magát, az sokat jelent neki. Ha évek múltán is szeretettel üdvözli vagy emlékszik egy-egy kedves momentumra, az az óvodapedagógusnak visszaigazolás arról, hogy jól dolgozott.

„Amikor egy -már iskolás- gyermek, aki a csoportomba járt, az utcán odafut hozzám, hogy megöleljen és felelevenítsen egy kedves óvodai emléket, az nagyon jó érzés.” Egyik interjúalanyom egyértelműen azt válaszolta, hogy: *„A legjobb élmény, látni a gyermek fejlődését. Sz. rendszertelenül járt oviba, ápolatlan és tetves volt, nem voltak neki szabályok, csúnyán beszélt. Most pedig segítőkész, türelmesebb, nagyon ügyesen épít, már legózik is, kirakózik, nagyon sokat énekelget, mondókázik.”* Hasonlóképpen van ez a szülőkkel kapcsolatban is. Ha az a szülő, akinek gyermeke érintett, bizalommal fordul az óvónő felé, hálás vagy mer kérni segítséget (akár a gyermekkel kapcsolatban vagy akár például egy ruhagyűjtés kapcsán), az azt jelenti, hogy ő is biztonságban érzi magát az óvodapedagógus mellett. *„Amikor a ballagáson ezerszer is megköszönik, hogy a gyerekük a csoportomba járhatott, az igazán jól esik.”* Minden kicsinek tűnő történet sikerélménynek számít. Az egyik válaszadóm mesélt egy sikerélményéről egy érintett családdal kapcsolatban. *“A csoportunk színházlátogatást szervezett. Minden szülőnek jeleztük, hogy mikor és hova szeretnénk menni. Az egyik hátrányos helyzetű kisgyerek édesanyja kijelentette, hogy biztosan nem engedi el velünk a gyereket a színházba. Megpróbáltam vele többször is beszélni erről, mert a kisfiú minden nap elmondta, hogy nagyon szeretne jönni, de az anyukája nem engedi. Az anyuka hajthatatlannak tűnt. Mindenféle ellenérvet felhozott, már ott tartott, hogy becsmérelte a munkánkat, nem, nem és nem akarta elengedni a kisfiút. Gondoltam, hogy pár napig jegelem a témát, aztán egy utolsó próbát teszek. El is jött ennek a napja. Igazából elmondtam neki, hogy csak az ő kisfia nem jöhet a színházba, nagyon szeretne eljönni. Megkérdeztem, hogy tudja-e, hogy a kisgyerek nagyon vágyik a színházba. Megerősítettem arról, hogy személyesen felelek érte. Az anyuka csak nézett rám és láttam, hogy szomorú arcot vágott. Kérdezgettem, hogy mi a gond. Mire nagy nehezen kimondta, hogy valójában az a probléma, hogy nincs pénzük a színházjegyre. Nagyon megsajnálta őket. Azonnal felajánlottam a segítségemet, amit először visszautasított, de aztán elfogadott. Zavarban volt, de biztosítottam róla, hogy minden rendben lesz. A történet vége boldogság, mert a kisfiú eljőhetett a színházba, a szülők pedig azóta is hálásak érte.”*

Negatív tapasztalatként említették, hogy egy-egy beszélgetés nem megfelelő módú kommunikációba fordult át a szülő oldaláról. *“A legmeghatározóbb negatív élményem az egyik szülővel kapcsolatban, hogy jeleztem felé, hogy a kisgyerek ápoltságára igyekezzenek odafigyelni és arra, hogy legyen mindig váltóruhája az oviban. Hirtelen felindulással közeledett felém az apuka, aki a saját gyerekem jelenlétében fenyegetett meg. (A gyerekem várt rám, mert már éppen végeztem volna a munkámmal.) Nagyon megijesztett az eset, sokáig nem tudtam hova tenni a dolgot.”* Rossz tapasztalás több esetben is történt családlátogatások során. Az egyik történet így hangzott: *„Egyszer, amikor a kisfiú hosszabb ideig hiányzott, elmentünk hozzájuk, hogy megnézzük, minden rendben van-e. Az anyuka nem volt otthon, hat gyerek egyedül volt, a nevelőapa tizennégy éves lánya vigyázott a gyerekekre. Koszosan, hiányos öltözetben jöttek ki az udvarra. A családsegítőnek írtam esetjelzőt. Borzasztó látvány volt.”* Az ilyen esetek igazán megviselik a pedagógusokat, hiszen számukra a gyerekek az elsők, sajnálják őket és a segítségadás érdekében történik meg egy-egy esetleges jelzés a szülők felé. Ilyenkor a legtöbb esetben összegyűlnek az óvodapedagógusok és megfelelő módot igyekeznek találni a probléma elhárítására.

Ezekhez a szülőkhöz nem egyszerű közel kerülni. Minden óvodapedagógus attitűdje bizalmat, biztonságot sugároz, barátsággal és tisztelettel közelednek a gondviselők felé. Van, aki hamarabb közel engedi őket, míg vannak a „nehezebb esetek”, akiknek több időre és több értő és bizalmas kommunikációra van szüksége. Mindegyik pedagógustól elhangzott, hogy elfogadónak, nyitottnak, együttérzőnek, őszintének, szeretetteljesnek, türelmesnek kell lenni ahhoz, hogy sikereket tudjanak elérni. A bizalmi kapcsolat kialakítása érdekében az első perctől fogva az előbb említett tulajdonságokkal kell megközelíteni a szülőket és a gyermekeket is ahhoz, hogy az együttnevelés elkezdődhessen és az óvodáskor végéig kitarthasson.

A nevelőtestület különös figyelmet fordít a HH és HHH gyermekekre és szüleikre. Minden esetben kikéri véleményüket, nyitottak feléjük, nem tesznek különbséget. Éreztetik velük, hogy ugyanolyan fontosak, mint a többi család. Tervben vannak különféle szülői fórumok, workshopok és előadások, amelyekre minden szülőt nagy szeretettel várnak. Az óvoda dolgozói remélik, hogy a szülők nyitottak lesznek ezekre a programokra és nagy számban várják a megjelenésüket is. Folyamatosan esik szó arról, hogy hogyan lehetne jobban integrálni a szülőket. Ami elhangzott többször is, hogy gyakrabban kell a figyelmüket felhívni egy-egy eseményre, hogy ne feledkezzenek meg arról. Bizakodó a nevelőtestület, hiszen évről-évre egyre többen vesznek részt a rendezvényeken. Ez azt mutatja, hogy az érintett családok egyre nyitottabbak és érdeklődőbbek.

V. ÖSSZEGZÉS

A választott témám azért volt testhezálló feladat számomra, mert az intézmény, ahol dolgozom, érintett mind hátrányos helyzetű, mind pedig halmozottan hátrányos helyzetű családok kapcsán, akik nagy számban látogatják óvodánkat. A családok integrálása egy nehéz dolog, inkább úgy fogalmaznék, hogy egy véget nem érő folyamat, hiszen mindig akadnak nehézségek, de a lelkesedés és ötletelés töretlen. Az interjúkra adott válaszok alapján elmondhatom azt, hogy a tapasztalt óvodapedagógusok szerint is nehéz megközelíteni ezeket a szülőket, ámde pozitív végkimenetеле is lehet egy-egy esetnek. Nehézségek mindig vannak és lesznek is, de ahhoz, hogy ezeket az akadályokat meg tudjuk ugrani, olyan nevelőtestületre és azon belül olyan óvodapedagógusokra van szükség, akik együtt dolgoznak egy közös cél érdekében. Minden család és minden egyes gyermek számít, mindenki ugyanannyira fontos. Ennek éreztetése és folyamatos megerősítése a szülők irányába elengedhetetlen. Az, hogy egy gyermek hátrányos helyzetű, önhibáján kívüli tulajdonsága, de nekünk, óvodapedagógusoknak az a feladatunk, hogy ezt ne érezze. Fontos a szülőkkel, a családdal való közös munka, bizalmi kapcsolat kialakítása. Nagy feladat ez az óvónőknek, amivel itt Enyingen napi szinten meg kell küzdeni. Azt gondolom, hogy talán valahol ezért is szép ez a szakma, mert soha nincs két egyforma eset, mindig akad olyan, amin dolgozni kell és a végeredményért, egy boldog gyermekért és az útjának egyengetéséért megéri. A hátrányos és halmozottan hátrányos családok integrálása a családdal való első találkozás pillanatában elkezdődik, amit folyamatosan szinten kell tartani. Értő és megértő kommunikációval, bizalom kialakításával és szeretettel ez elérhető. Ugyan kiemelt figyelmet igényelnek ezek a családok, de minden nehézségével együtt megéri, mert a gyermek az első. Az, hogy ő jól érezze magát a csoportjában a társaival és az óvodapedagógusokkal. Szeressen óvodába járni és ezt a szülő is lássa. A különféle programok, rendezvények szervezése és az érintett szülők folyamatos bevonása, a workshopok és fórumok szintén több új lépés ezek felé a családok felé is, hiszen főként miattuk vannak tervben. Ez is azt mutatja, hogy az óvoda folyamatosan azon dolgozik, hogy a bevonás még inkább sikeres legyen. A vizsgálatom célját végeredményben elértem, hiszen betekintést nyerhettem hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok integrálásának milyenségébe. Kiderült, hogy a szülők egy része nyitott, másik részükkel azonban többet kell dolgozni annak érdekében, hogy aktívak legyenek az óvodai életben. A pedagógusokkal való kommunikáción is folyamatosan dolgozni kell, de az értő és bizalmi kapcsolat kialakítása és fenntartása minden óvodapedagógusnak célja. A véleményeket fogadják, hol jól hol kevésbé jól, de itt is azt

mondhatom el, hogy a közlés stílusa és helye fontos. Minden egyes családnál az a cél, hogy az együttnevelés létrejőjön és fennmaradjon.

Remélem, hogy ez a lendület nem fog alábbhagyni az évek folyamán és visszatekintve majd elmondhatom, hogy egyre sikeresebb és eredményesebb az Enyingi Szirombontogató Óvoda a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok bevonásában.

VI. FELHASZNÁLT IRODALOM

1. 15/2013. (II.26.) EMMI rendelet a pedagógiai szakszolgálati intézmények működéséről
Letöltés: 2024. 03. 01.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1300015.emm>
2. 1993. évi III. törvény a szociális igazgatásról és szociális ellátásokról
Letöltés: 2024. 01. 12.
Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/1993-3-00-00>
3. 1997. évi XXX. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
Letöltés: 2024. 03. 16.
Forrás: <https://njt.hu/jogszabaly/1997-31-00-00>
4. 1997. évi XXXI. törvény a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról
Letöltés: 2024. 01. 12.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99700031.tv>
5. 20/2012. (VIII. 31.) EMMI rendelet a nevelési-oktatási intézmények működéséről és a köznevelési intézmények névhasználatáról
Letöltés: 2024. 03. 26.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200020.emm>
6. 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről 4. § 37
Letöltés: 2024. 02. 15.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>
7. 2011. évi CXCV. törvény a nemzeti köznevelésről
Letöltés: 2024. 03. 25.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>
8. 354/2016. (XI. 18.) Korm. rendelet a nemzeti köznevelésről szóló törvény végrehajtásáról szóló 229/2012. (VIII. 28.) Korm. rendelet módosításáról
Letöltés: 2024. 02. 03.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200229.kor>
9. 363/2012. (XII. 17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról
Letöltés: 2024. 03. 16.
Forrás: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1200363.kor>
10. Desforges, C. & Abouchar, A. (2003): *The impact of parental involvement, parental support and family education on pupil achievement and adjustment: A literature review*. London: Department for Education and Skills

11. Dr. Halmos Csaba (2005): *A felnőttképzésben résztvevők elhelyezkedése, különös tekintettel a hátrányos helyzetű rétegekre, régiókra*, Budapest, Nemzeti Felnőttképzési Intézet
Letöltés: 2024. 01. 05.
Forrás: <https://konyvtar.nive.hu/files/03halmos.pdf>
12. Dr. Várnagy E., Dr. Várnagy P. (2000): *A hátrányos helyzet pedagógiája*, Corvinus Kiadó
Letöltés dátuma: 2023. 12. 15.
Forrás: <http://rs1.szif.hu/~foldes/h%E1tr%E1nyos%20h.%20pedag%F3gi%E1ja.pdf>
13. Durkheim, E. (1980): *Nevelés és szociológia*, Budapest, Tankönyvkiadó Vállalat
14. Enyingi Szirombontogató Óvoda Nevelőtestülete (2012): *Szirombontogató Pedagógiai Program*
Letöltés: 2024. 01. 18.
Forrás: <https://www.szirombontogato.hu/docs/pp2020.pdf>
15. Epstein, J. (2001): *School, family and community partnerships: Preparing educators and improving schools*, Boulder, CO: Westview Press
16. European Agency for Special Needs and Inclusive Education, (2005); idézi: Gyírkis Á., Kereki J., Komlósi V., Rózsáné Czigány E. (2019/a): *Felismerés és támogatás-A kora gyermekkori intervencióról* Módszertani kézikönyv, Budapest, Családbarát Ország Nonprofit Közhasznú Kft.
Letöltés: 2024. 03. 15.
Forrás: https://gyermekut.hu/pdf/Felismeres_e-verzio.pdf
17. Gaál G., Jászi É. (2015/a): *Pedagógus-mesterség*, Eger, Líceum Kiadó
Letöltés: 2024. 01. 19.
Forrás: http://p2014-26.palyazat.ektf.hu/public/uploads/16-pedagogus-mesterseg_55e9c72bc6814.pdf
18. Gaál G., Jászi É. (2015/b): *Pedagógus-mesterség*, Eger, Líceum Kiadó
Letöltés: 2024. 01. 19.
Forrás: http://p2014-26.palyazat.ektf.hu/public/uploads/16-pedagogus-mesterseg_55e9c72bc6814.pdf
19. Gidáné Orsós E. (2006): *A hátrányos helyzetről*, Tudásmenedzsment a Pécsi Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet periodikája
Letöltés dátuma: 2024. 02.01.
Forrás:
https://epa.oszk.hu/02700/02750/00014/pdf/EPA02750_tudasmenedzsment_2006_02_075-081.pdf
20. Gyírkis Á., Kereki J., Komlósi V., Rózsáné Czigány E. (2019/b): *Felismerés és támogatás- A kora gyermekkori intervencióról* Módszertani kézikönyv, Budapest, Családbarát Nonprofit Közhasznú Kft.
Letöltés: 2024. 03. 15.
Forrás: https://gyermekut.hu/pdf/Felismeres_e-verzio.pdf
21. Gyírkis Á., Kereki J., Komlósi V., Rózsáné Czigány E. (2019/c): *Felismerés és támogatás- A kora gyermekkori intervencióról* Módszertani kézikönyv, Budapest, Családbarát Nonprofit Közhasznú Kft.
Letöltés: 2024. 03. 15.
Forrás: https://gyermekut.hu/pdf/Felismeres_e-verzio.pdf

22. Halász G., Lannert J. (2000): *Jelentés a magyar közoktatásról*, Országos Közoktatási Intézet, Budapest
Letöltés: 2024. 02. 14.
Forrás: <https://mek.oszk.hu/08400/08451/08451.pdf>
23. Héra G.- Ligeti Gy. (2005): *Módszertan A társadalmi jelenségek kutatása*, Osiris Kiadó
24. Hideg G., Simándi Sz., Virág I. (2020): *Prevenció és kompenzáció*, Budapest, Debreceni Egyetemi Kiadó
Letöltés: 2024. 03. 20.
Forrás: <https://mek.oszk.hu/20900/20929/20929.pdf>
25. Imre N. (2017): *A szülői részvétel szerepe a tanulók iskolai pályafutásának alakulásában* [Doktori (PhD) Disszertáció], Budapest: Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Letöltés: 2024. 03. 16.
Forrás: https://www.researchgate.net/profile/Nora-Imre-2/publication/355855884_A_szuloi_reszvetel_szerpe_a_tanulok_iskolai_palyafutasa_nak_alakulasaban/links/6181590a0be8ec17a96108ec/A-szueloi-reszvetel-szerpe-a-tanulok-iskolai-palyafutasanak-alakulasaban.pdf
26. Kereki J. (2020): *A kora gyermekkori intervenciók rendszer működése és fejlesztési lehetőségei az egységes ellátási út tükrében* [Doktori (PhD) Disszertáció], Eötvös Lóránd Tudományegyetem
Letöltés: 2024. 02. 20.
Forrás: https://ppk.elte.hu/dstore/document/443/Kereki_Judit_disszertacio.pdf
27. Kereki K. (2024): *Mi van, ha gyermekünk nem a „nagykönyv” szerint fejlődik, és viselkedése, mozgása, beszéde eltér kortársaitól?*
Letöltés: 2024. 03. 26.
Forrás: https://magyarnemzet.hu/belfold/2024/03/mi-van-ha-gyermekek-nem-a-nagykonyv-szerint-fejlodik-es-viselkedese-mozgasa-beszede-elter-kortarsaietol#google_vignette
28. Kerülő J., Jenei T. (2017): *Hátrányos helyzet és lemorzsolódás -Egy készülő tananyag a lemorzsolódásra veszélyeztetett, hátrányos helyzetű tanulók számára*, Nyíregyháza, MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság
Letöltés: 2023. 03. 20.
Forrás: https://www.researchgate.net/publication/357587522_A_lemorzsolodas_es_a_perzisztencia_hatastenyezoi_Kozep-Europa_kisebbségi_magyar_felsooktatasi_intezmenyeiben
29. KSH (2021): *Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek*, Budapest: KSH
30. KSH (2022): *A roma népesség foglalkoztatási aránya a nem roma népességhez képest 2022*. Budapest: KSH
Letöltés: 2022. 01. 06.
Forrás: <https://ksh.hu/s/kiadvanyok/fenntarthato-fejlodes-indikatorai-2022/4-2>
31. *Mindent a Gyermekút projektről* (2019)
Letöltés: 2024. 04. 05.
Forrás: <https://csalad.hu/projektek/mindent-a-gyermekut-projektrol>
32. Nyitrai E., Harsányi Sz. G., Koltói L., Kovács D., Kövesdi A., Mátay G., Nagybányai-Nagy O., Puskér M., Simon G., Smohai M., Takács N., Takács Sz. (2019): *Szülői*

bevonódás és az iskolai teljesítmény kapcsolata az országos kompetenciamérés 2017-es és 2018-as adatainak tükrében, Budapest, KRE Pszichológiai Intézet
Letöltés: 2024. 02. 06.

Forrás: https://real.mtak.hu/143491/1/EPA02497_psychologia_2019_04_007-051.pdf

33. Perlai Rezsőné (2002): *A család és az óvoda kapcsolata Különös tekintettel a hátrányos helyzetű cigány gyermekekre*, Magyar Óvodapedagógiai Egyesület

34. Petőné Vígh K. (2021): *Az óvodapedagógusok színes világa*, Budapest, Flaccus Kiadó

35. Podráczky J. (2012/a): *Szövetségben, Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról*, Budapest, Elte Eötvös Kiadó

Letöltés: 2023. 12. 20.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/11300/11368/11368.pdf>

36. KSH (2021): *Szegénységi arány*

Letöltés: 2021. 02. 16.

Forrás: <https://www.ksh.hu/sdg/1-5-sdg-1.html>

37.

38. Podráczky J. (2012/b): *Szövetségben, Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról*, Budapest, Elte Eötvös Kiadó

Letöltés: 2023. 12. 20.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/11300/11368/11368.pdf>

39. Réthy E., Vámos Á. (2006/a): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

40. Réthy E., Vámos Á. (2006/b): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

41. Réthy E., Vámos Á. (2006/c): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

42. Réthy E., Vámos Á. (2006/d): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

43. Réthy E., Vámos Á. (2006/e): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

44. Réthy E., Vámos Á. (2006/f): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

45. Réthy E., Vámos Á. (2006/g): *Esélyegyenlőtlenség és méltányos pedagógia*, Bölcsész Konzorcium, Budapest, 2006.

Letöltés dátuma: 2024. 01. 16.

Forrás: <https://mek.oszk.hu/05400/05467/05467.pdf>

VII. NYILATKOZATOK

I.NYILATKOZAT: Hallgatói nyilatkozat

a szakdolgozat¹¹ nyilvános hozzáféréséről és eredetiségéről

A hallgató neve: KAPPEL VIRÁG
A Hallgató Neptun kódja: M2L9OR
A dolgozat címe: Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű családok integrálása az óvodai nevelésbe
A megjelenés éve: 2024
A konzulens intézetének neve: Neveléstudományi Intézet
A konzulens tanszékének a neve: Gyermekevelési tanszék

Kijelentem, hogy az általam benyújtott szakdolgozat¹² egyéni, eredeti jellegű, saját szellemi alkotásom. Azon részeket, melyeket más szerzők munkájából vettem át, egyértelműen megjelöltem, és az irodalomjegyzékben szerepeltettem.

Ha a fenti nyilatkozattal valótlan állítottam, tudomásul veszem, hogy a záróvizsga-bizottság a záróvizsgából kizár és a záróvizsgát csak új dolgozat készítése után tehetek.

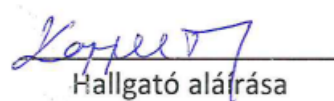
A leadott dolgozat, mely PDF dokumentum, szerkesztését nem, megtekintését és nyomtatását engedélyezem.

Tudomásul veszem, hogy az általam készített dolgozatra, mint szellemi alkotás felhasználására, hasznosítására a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem mindenkori szellemitulajdon-kezelési szabályzatában megfogalmazottak érvényesek.

Tudomásul veszem, hogy dolgozatom elektronikus változata feltöltésre kerül a Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem könyvtári repozitori rendszerébe. Tudomásul veszem, hogy a megvédett és

- nem titkosított dolgozat a védést követően
- titkosításra engedélyezett dolgozat a benyújtásától számított 5 év eltelte után nyilvánosan elérhető és kereshető lesz az Egyetem könyvtári repozitori rendszerében.

Kelt: 2024. év április hó 19. nap

Hallgató aláírása

¹¹ A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

¹² A megfelelő dolgozattípus meghagyása mellett a többi típus törlendő.

II.NYILATKOZAT: Konzulensi nyilatkozat

KAPPEL VIRÁG (név) (hallgató Neptun azonosítója: M2L9OR)

konzulenseként nyilatkozom arról, hogy a szakdolgozatot áttekintettem, a hallgatót az irodalmi források korrekt kezelésének követelményeiről, jogi és etikai szabályairól tájékoztattam.

A szakdolgozatot a záróvizsgán történő védeésre javaslom / nem javaslom ¹.

A dolgozat állam- vagy szolgálati titkot tartalmaz:

igen nem *2

Kelt: 2024. év április hó 19. nap

belső konzulens

¹ A megfelelő aláhúzendó.

² A megfelelő aláhúzendó.

Köszönetnyilvánítás

Szeretném megköszönni témavezetőmnek, Dr. Podráczky Judit tanárnőnek a sok segítségét, tanácsát, türelmét és figyelmességét. Hálás vagyok azért, hogy ennyire segítőkész volt szakdolgozatom elkészítésében.

Köszönöm interjúalanyaimnak, az Enyingi Szirombontogató Óvoda dolgozóinak, hogy idejüket rám szánták és segítették dolgozatom elkészülését.

Végezetül szeretnék köszönetet mondani családomnak, hogy segítettek, támogattak iskolai éveim alatt. Külön megköszönöm a férjemnek türelmét, idejét és a kilenc hónapos kisfiamnak, hogy ennyire ügyes volt végig.